SELÇUK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI : 14
EĞİTİM FAKÜLTESİ YAYINLARI : 1

LÂTÎFÎ'NİN

İki Risâlesi :

ENÎSÜ'L - FUSAHÂ

ve

EVSÂF-I İBRÂHİM PÂŞÂ

Hazırlayan : Ahmet SEVGİ

KONYA - 1986

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
Tel 18223 1986 - KONYA

Du'âdan yâd iden cân-ı hazînim
Cihân dârından îmân ile gitsün.
Du'â olmazsa bârî cân ü dilden
Diye lûtf eyleyüp Hak rahmet itsün.

Lâtîfî

İ Ç İ N D E K İ L E R

G İ R İ Ş

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

(METİNLER)

İ K İ N C İ B Ö L Ü M

(DEĞERLENDİRME)

Ö N S Ö Z

Kültürü bir binaya benzetebiliriz. Bu bina, nesillerin üstüste koyacağı tuğlalarla yükselecektir. Her nesil bu yapıya yeni bir taş koymazsa kültürde gelişme olamaz...

Başlangıçtan 20. yüzyıla kadar kültür yapımızda tedricî bir yükseliş vardır. Fakat son yarım asırdır bu tarihî gelişme, seyrini kaybetmiş bulunmaktadır. Zîrâ, o dönemlerde takip edilen yanlış kültür politikası, yeni nesil ile eski kültür değerlerimiz arasına âdetâ bir perde çekmiştir. Oysa dünü bilmeden bugün hakkında isâbetli hükümler vermek mümkün olmadığı gibi eski eserlerden istifâde etmeden fikrî bir tekâmül de imkânsızdır. Kanâatimizce bugünkü tefekkür kısırlığının temelinde de bu gerçek yatmaktadır. Öyle ise millî kültürümüzün temel taşlarını teşkîl eden eski eserlerimizi Lâtin harfleriyle yayınlayarak yeni neslin istifâdesine sunmaktan başka çıkar yol yoktur.

Bu noktadan hareketle, tarafımızdan bulunan ve tek yazma nüshası şahsî kütüphânemizde olan Lâtîfî'nin iki risâlesini (Enîsü'l-fusahâ ve Evsâf-ı İbrâhim Paşa) hazırlamış bulunuyoruz...

Çalışmamız «giriş»i müteâkip iki ana bölümden müteşekkildir. Risâlelerin metinlerinden önce Lâtîfî, hayatı, şahsiyeti ve eserleri hakkında mufassal bilgi verilmiştir. Metinlerden sonra da risâlelerin -ayrı ayrı- muhtevâ ve üslûbu hakkında umûmî bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca muhtemel hatalı okuyuşların (Tek nüsha yazmalar üzerinde çalışmanın zorluğu erbâbınca malumdur.) okuyucular tarafından düzeltilebilmesine imkân sağlamak gâyesiyle, metinlerin tıpkı basımları da verilmiştir.

Bu vesîle ile hemen her eserinin sonunda okuyucularından duâ talebinde bulunan Lâtîfî'ye Allâh rahmet etsin der çalışmamızın hazırlanmasında ve basımında emeği geçenlere teşekkür ederiz...

Ağustos 1986, Konya

GİRİŞ

L Â T Î F Î,
HAYÂTI, ŞAHSİYETİ
VE
ESERLERİ

Lâtifî, XVI. yüzyıl şâir ve tezkirecilerimizdendir. Kastamonu'da doğmuştur. Asıl adı «Abdüllâtîf»dir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber «Evsâf-ı İstanbul» adlı resâlesinde geçen bir ifadeden (1) onun 896/1490'da doğmuş olduğunu çıkarıyoruz... Tahsîle Kastamonu'da başlamıştır. Fakat ne kadar okuduğu bilinmiyor. Âşık Çelebi onun «bir mikdâr tahsîlden sonra ferâgat idüp sülûk-i râh-ı muhâsebe vü kitâbet» (2) etmiş olduğunu söyler. Demek ki müellif kendi kendisini yetiştirmiş bir şahsiyettir.

Lâtifî, şiire küçük yaşta başlar. Kendi ifâdesine göre «Beş yüz mikdârı gazaliyyât ve otuz üç aded kasîde ile terbî'den tahmîsden mâ-'adâ tertîb-i hurûf üzre dîvan tedvîn» (3) etmiştir. Ama bakar ki şiir «metâ'-ı mu'teber ve çendân fazl u hüner degül. Ve hem söyletsen iki kişinin biri şâir belki şâir-i mâhir geçinir. Ve her biri meges mikdâr iken makâm-ı ankâda uçarlar. Ve hem fazl u sevâb îrâs itmez ve beyne'l-akrân sâhibine kadr ü menzilet virmez» (4) Bu durum karşısında şâir «Tarîk-i inşâ ki ehâlî vü efâzıl destgâhı ve fuzalâ vü bülegâ semt ü râhıdur. Kudret ızhâr idecek ve miknet ü bizâ'at

---

(1) Ol zaman ki bu risâle-i nazm u nesri tertîb ü tastîr ettim, târih-i hicret dokuz yüz otuz bir'de ve târih-i ömr-i girân-mâye otuz beş idi. (Suner, Nermin : Evsâf-ı İstanbul, İst. 1977 sh. 77)

(2) Âşık Çelebi : «Meşâ'iru'ş-şu'arâ» Varak, 106 b Neşreden : G. M. Meredith - Owns, London 1971

(3) Tezkire-i Lâtîfî; matbu, sh. 300

(4) A. g . e. s. 300

gösterecek meslek ü mahaldür. Her nâ-dân-ı na-sâzun bu hevâda perdâzı ve arsada tek ü tâzı yokdur.» (5) diyerek nesre kayar ve adını ebedîleştiren eserlerini de bu sahada verir.

Lâtîfî, genç yaşta İskender Çelebi'ye sunduğu bir «bahâriyye» dolaysıyla Belgrad'a imâret kâtipliğine tayin edilir. Bir müddet orada kaldıktan sonra 950/1543'lerde İstanbul'a gelerek yine bazı imâret kâtipliklerinde bulunur. Kendine haklı bir şöhret temin eden tezkiresini de bu tarihlerde hazırlar. Lâtîfî, 953/1546'da tamamladığı tezkiresini devrin pâdişâhı Kânûnî Sultan Süleymân'a sunmuş ve bunun üzerine «Ebâ Eyyûb-ı Ensârî» vakfiyyesine kâtip tayin edilmiştir. 960/1552'lerde bu vazîfeden alınarak Rodos imâret kâtipliğine tayin edildiği, oradan da Mısır'a geçtiği tezkirelerde zikredilir.

Müellifin son yılları hakkında elimizde yeterli bilgi yoktur. Tezkiresini 994/1585'de tamamlayan Hasan Çelebi, Lâtîfî'nin İstanbul'da bulunduğunu ve son demlerini yaşadığını (6) söyler. Kefevî'nin «Râz-nâme»sine aldığı Mesih-zâde'ye âit bir mektupta ise onun Mısır'dan Yemen'e giderken bindiği geminin batması üzerine 25 Ramazan 990/ 23 Ekim 1582'de öldüğü (7) zikredilmektedir. Bu iki farklı ifadenin şimdilik ikincisi daha ziyade itimada şâyân görünüyor.

Lâtîfî, dürüst tabiatlı bir insandır. Doğruluğu ve tok sözlüğü şiar edinmiştir. Dalkavukluktan, ona buna boyun eğmekten nefret eder. Değerinin kendiliğinden takdir edilmesini ister. Ama bu mümkün olmaz. Zîrâ :

Devlete lâyık olanlar göremez devlet yüzin
Devlet anun kim cihânda izzete lâyık degül (8)

Müellif, ilmiyle mütenâsip bir mevkîye ulaşamamanın ve kendi dûnundaki kimseleri yüksek mevkîlerde görmenin verdiği küskünlükten doğan bir bed-bînlik içindedir. Ayrıca, o günkü içtimâî tereddîler de onun karamsarlığa düşmesinde etkili olmuştur : Zamâne halkı «bende-i dünyâ-yı gaddâr ve âbid-i dirhem ü dînar» (9) olmuşlardır. Yanlarında ilm ü takvânın itibârı yoktur. «Bir füls-i ahmeri

---

(5) A. g. e. sh. 300

(6) «Hâlen İstanbul'da pîr ü nâ-tüvân tîr-i kâmeti misâl-i kemân iki bükülmüş şecere-i hayâtı bî-berg ü bâr olup solmuş ve kad-i dû-tâsı selâm-ı merg ü peyâm-ı ecel almagıçün münhani olmuştur.» Bkz. Kınalı-zâde Hasan Çelebi : Tezkiretü'ş-şuarâ Cild, 2 sh. 835

(7) Bkz. Çetin, Nihad : İ. A. Cild, 7, sh. 19

(8) Lâtîfî : «Enîsü'l-fusahâ» Varak 10 a, sh. 19

(9) Bkz. Suner, Nermin : a. g. e., s. 72

bin pend-i pür-'iber»e tercîh ederler. İrtişâ yaygındır. Paranız varsa, devlet kapısında «efendi buyur» yoksa «efendi uyur» sözleriyle karşılaşırsınız...

Bu menfî gidişat karşısında müellif :

Zamanıdır bugün samt ü sükûtun
Demidir uzleti künc-i büyûtun (10)

diyerek münzevî bir hayat sürmeyi tercîh etmiştir.

Lâtifî, tezkiresinde 12 tane eser yazdığını söylüyor. (11) Bunlardan tesbit edilebilenler şunlardır :

1 — Tezkiretü'ş-şuarâ : Lâtîfî'nin en önemli eseri şüphesiz tezkiresidir. Bu eser, «Sehî Tezkiresi»nden sonra Osmanlı sahasında yazılan ikinci tezkiredir. Bir mukadime, üç fasıl ve hâtimeden müteşekkildir. Müellif giriş bölümünde şiir, şâir ve eserin yazılış gâyesi hakkında mâlûmât verir. Sonra, birinci fasılda, Anadolu'da yetişen veya Anadolu'ya gelerek «Rûmî»lik ile şöhret bulan şâir şeyhlerden, ikinci fasılda Osmanlı hânedânından şiirle meşğul olanlardan bahseder. Eserin esâsını teşkîl eden üçüncü fasılda ise II. Murad devrinden 950/1543'e kadar yetişen şâirlerden 300 kadarını ele alır. (12)

Lâtîfî'nin bu eseri güvenilir bir Tezkire olmanın yanında edebî tenkîdin de bir nümûnesidir. (13)

2 — Evsâf-ı İstanbul : Bir mûkaddime ve altı fasıldan meydana gelen bu risâle İstanbul'un husûsiyetlerini ve halkının içtimâî hayatını ortaay koyması bakımından dikkate şâyandır. Ayrıca eser, Lâtîfî'nin hâlet-i rûhiyesini aksettirmesi bakımından da ehemmiyet arzeder. (14)

3 — Dîvan : Lâtîfî'nin müretteb Dîvan henüz ele geçmemiştir. Fakat çeşitli mecmualarda şiirlerine rastlamak mümkündür.

---

(10) A. g. e., sh. 69

(11) «On iki aded kitâb u risâle vü münşeât u makâle tahrîr ü telîf itmişdim.» (Tezkire-i Lâtîfî; matbû, s. 16)

(12) Bu bölümdeki şâirler alfabe sırasına göre dizilmiştir.

(13) Birçok defa istinsah edilen bu eser «Tezkire-i Lâtîfî» adı ile İkdâm gazetesi sahibi Ahmet Cevdet tarafından 1314/1896'da neşredilmiş, ayrıca iki defa da Almanca'ya terceme edilmiştir.

(14) Müteaddid yazmaları bulunan bu risâle N. Suner tarafından yeni harflerle yayınlanmıştır.

4 — Fusûl-ı Erba'a : Dört mevsimin husûsiyetlerini anlatan -nazım nesir karışık- sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmış bir eserdir. (15)

5 — Rebî'ıyye-i Ezhâr : Lâtîfî'nin böyle bir eseri olduğunu Âşık Çelebi ve Âlî'den öğreniyoruz. (16) Bu eserin şimdiye kadar müstakil bir nüshasına rastlanamamıştır Ancak - Nihat Çetin'in de işâret ettiği üzere - Fusûl-ı Erba'a'nın ilk faslı olması gerekir. Bizce Lâtîfî, Fusûl-i Erba'a'nın fasıllarını farklı zamanlarda kaleme almıştır. İlk kaleme aldığı fasıl da baharla ilgili olanıdır ki müstakil bir hüviyet taşımaktadır: Giriş, Hz. Peygambere salât u selâm ve sebeb-i tahrîr-i risâleden sonra konuya girilir. Müellif, bahar ve çiçeklerle ilgili çeşitli bilgiler verdikten sonra bir «hâtime» ile risâleyi bitirir. Âlî ve Âşık Çelebi'nin «Rebî'ıyye-i Ezhâr» nâmıyla zikrettikleri eser bu risâledir. (*)

6 — Subhatü'l-uşşâk : 100 Hadisin birer kıt'a ile Türkçe'ye tercümesidir. (17)

7 — Nazmü'l-cevâhir : Bu eserde Hz. Ali'nin 207 sözü birer kıt'a ile Türkçe'ye tercüme edilmiştir. (18)

8 — Esmâ'ü Suveri'l-Kur'ân : Kur'ân-ı Kerîm sûrelerinin isimlerini 29 beyitte toplayan bir eserdir. (19)

9 — Evsâf-ı İbrâhim Paşa : Lâtîfî'nin böyle bir eseri olduğunu yine Âşık Çelebi ve Âlî'den öğreniyoruz. (20) Âşık Çelebi ve Âlî'nin

---

(15) Bu eser Tevfik Bey tarafından 1287/1870'de «Münâzara-i Lâtîfî» adı ile yayınlanmıştır.

(16) «Ahvâl-i İbrâhim Paşa» ve «Vasf-ı Şehr-i İstanbul» ve «Rebî'ıyye-i Ezhâr» gibi bir kaç hoş-âyende inşâsı vardur. (Âşık Çelebi : a. g. e., Varak 106, b - 107 a)
Fi'l-hakîka «Rebî'ıyye-i Ezhâr» ve «Vasf-ı Âsaf-nâm-dâr» ve yine şehr-i İstanbul vasfında nazm u nesr bir risâle-i belâgat-şiâr bu hakîrin manzûrı olmışdur. (Âlî : Künhü'l-ahbâr» Varak 415 b - 416 a Ünv. Ktp. T. Y. Blm. No: 5959)

(*) Daha geniş bilgi için bkz. Sevgi, Ahmet : «Lâtîfî'nin «Rebî'ıyye-i Ezhâr» adlı eseri kayıp mıdır? 5. Miletler arası Türkoloji Kongresi Tebliğleri 23-28 Eylül 1985 İst. II, Türk Edebiyatı Cilt 1, Sh. 263

(17) «Subhatü'l-uşşâk»ın da yazma nüshaları çoktur. Yalnız Mevlânâ Müzesi Kütüphânesinde dört nüshası vardır. Bkz. M. M. Ktp. 652, 4265, 5167, 5328 numaralı mecmualar.

(18) İst. Arkeoloji Müz. Ktp. 341 numaralı mecmuadadır.

(19) Ünv. Ktp. T. Y. bölümü 902 numaralı mecmuadadır.

(20) Bkz. 16. not.

ayrı birer esermiş gibi saydıkları«Ahvâl-i İbrâhim Paşa» ve «Vasf-ı Âsaf-nâm-dâr» kanâatimizce aynıdır. Âşık Çelebi ve Âlî orada eserin adını değil, konusunu vermektedirler. Eserin orjinal adı «Evsâf-ı Merhûm İbrâhim Pâşâ-i Maktûl»dür. (21)

«Evsâf-ı İbrâhim Pâşâ», Vezîr-i âzam İbrâhim Paşa (Kânûnî'nin vezîri) hakında -nazım nesir karışık- sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmış küçük bir risâledir. Şimdiye kadar nüshasına rastlanamayan bu eserin tek yazma nüshası şahsî kütüphânemizdedir. (*)

10 — Enîsü'l-fusahâ : Lâtîfî'nin böyle bir eseri olduğunu bizzat kendisinden öğreniyoruz. (22) Eser, Vezîr-i âzam İbrâhim Paşa (Kânûnî'nin vezîri) hakkında -nazım nesir karışık- sanatkârâne bir üslûpla kaleme alınmış küçük bir risâledir. Şimdiye kadar nüshasına rastlanamayan bu risâlenin de tek yazma nüshası yine şahsî kütüphânemizdedir. (23)

Çalışmamızın konusunu teşkil eden bu son iki eserin önce metinlerini sunuyoruz...

---

(21) Risâlenin mâhiyeti hakkında bilgi edinmek için bkz. Sevgi, AHMET : «Evsâf-ı İbrâhim Pâşâ» Türk Edebiyatı Dergisi sayı : 108 Sevgi, AHMET : «Evsâf-ı İbrâhim Pâşâ» Türk Kültür Araştırmaları Yıi XXII/1-2 1984.

(*) Lâtîfî Tezkiresinin matbû ve bazı muahhar yazma nüshalarının «Şükrî» maddesinde bu risâlenin bir özeti mevcuttur.

(22) Lâf u güzâf fehm idenler cümle-i müelefâtımdan (Enîsü'l-fusahâ)ya ve (Fusûl-ı erba'a)ya ve (Risâle-i Evsâf-ı İstanbul)a nazar itsünler. (Tezkire-i Lâtîfî, sh. 301)

(23) Risâlenin mâhiyeti hakkında bilgi edinmek için bkz : Sevgi, AHMET : «Enîsü'l-fusahâ» Türk Kültürü Araştırmaları Yıl, XXII/1-2 1984

BİRİNCİ BÖLÜM

(METİNLER)

RİSÂLE-İ ENÎSÜ'L-FÜSAHÂ

DER HAKK-I MERHÛM İBRÂHÎM PAŞA

NEVVERA'L-LÂHU KABRAHU VE RAHIMA'L-LÂHU RÛHAHU

İLÂ YEVMİ'L-KIYÂMETİ

الله قادر فوق عباده وعلت عظمة كبريائه (1) Zihî kâdir ü kâhir ki gâh bir muşt-ı hâk-i hakiri âsâr-ı eltâf-ı cemâl-i bî-misâlinden ol kadar 'âlî-mikdâr u zevi'l-iktidâr eyler ki evc-i rif'atde mihr-i sipihr gibi serin semâya hem-ser eyler. Ve gâh ızhâr-ı celâl-ı kibriyâ şi'âr idüp sâye-i fürû-mâye gibi hâke berâber eyler.

MISRA' : (2) ای اثر جلال توگاه سخا وگه سخط

NESİR : Selâm-ı hâkiyân u salavât-ı eflâkiyân ol rahmet-i rahmân u Habîb-i Yezdân merkad-ı pür-envârına ve meşhed-i feyz-i âsârına îsâr u nisâr olsun ki zât-ı Hak'dan ve cemâl-ı kadîm-i mutlakdan gayrısın 'aynına almadı. Ve gûşe-i çeşm-i iltifâtla cinân u cihâna nazar salmadı.

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ :

Maksûdı anun ki Zât-ı Hak'dur
'Aynına ala mı bu sıfâtı
Şol cân ki anunla âşnâdur
Kevneyne ide mi iltifâtı

---

(1) Allâh, kullarının üstünde bir kudrete sâhiptir. O'nun büyüklüğünün azameti her şeyin üstündedir.
(2) Ey Allâhım! Bazan gazap ve bazan da lûtuf senin celâlının eseridir.

V. 2 a

Ammâ ba'd eyyâm-ı serî'u'l-akdâm-ı mukallib-etvâr ve hengâm-ı tîz-kâm-ı hâdise-güzâr. A'ni mürûr-ı rûzgâr ve ubûr-ı leyl ü nehâr ki seyr ü sür'atde bâd-ı sebük-bâr ve cûy-bâr-ı tîz-reftâr anunla hem-'inân olmaz.

BEYİT : بر لب جوی بنشین و گذر عمر ببین
کاین اشارت ز جهان گذران ما را بس (3)

TERCEME

Ömrün revâne oldugın âb-ı revân gibi
Görmek murâdunsa leb-i cûy-bâra gel.

NESİR : Çarh-ı mukallib-i ahvâlün ahvâlinden ve teceddüd-i eyyâm u leyâlün tebeddül-i âcâlinden (4) اللیلة حبلی muktezâsınca (*) her an bir vâkı'a-i kibriyâ ve her dem bir hâdise-i uzmâ ba'id olmaya ki şu'bede-bâz-ı çarh-ı gerdûn ve sûret-perdâz-ı dehr-i bûkalamûn bu çâder-i nil-gûn u ser-nigûndan her an bir sûret ve her zamân bin lu'bet gösterür.

Lİ-MÜELLİFİHİ :

Bunca oyun ki oynadı çarhun müşa'bidi
Bir gördüğüni bir dahı göstermedi sana

NESİR : Ve bi'l-cümle eşkâl-i havâdis-i eyyâm ki perde-i kazâ vü kaderden zâhir ve suver-i mebâhis-i ahvâl-i enâm ki serâ-perde-i takdîr-i hayr u şerden sâdır olur. Anun tedbirinde sağîr u kebîr mîr ü vezîr 'âciz ü kâsırlardur.

BEYİT : هر آتشی که دست قضا برفروخت
همه فکر و تدبیر ما را بسوخت (5)

---

(3) Irmağın kenarına otur da ömrün akışını gör. Geçici cihandan bu işaret bize kâfidir.

(4) Gece gebedir.

(*) Sayfa kenarı :

Devrân ki hadisâtla her gice yüklüdür
Gün doğmadan neler doğa kim bile nâgehân.

(5) Kaza elinin tutuşturduğu her ateş, bütün fikir ve tedbirlerimizi yakıp yıktı.

V. 2 b Kâffe-i enâma bu ‘ibret kâfî degül midür ki sâir-i serây-ı fenâ ve zâir-i diyâr-ı dâr-ı bakâ a‘nî merhûm u mağfûr İbrâhîm Paşa ki sît u sadâ-yı şöhret ü şevketle bisât-ı zemine dolmış ve devlet-i nâdire-i ‘ibret-nişânla a‘cûbe-i zamân ve darb-ı mesel-i devrân olmışdı. Zamân-ı sehl ü kalîlü'l-mühlet vücûd-ı ‘ademi ve hudûs-ı kademi ‘ales's-sivâ oldı.

Lİ-MÜELLİFİHİ :

Dime felek bana nide neyleye
Kime vefâ itdi sana neyleye
Ömr-i girân-mâye kalîlü'l-mehl
Lutfı vü kahrı bu cihânun sehl

NESR : ‘Âmme-i enâm içinde ma'lûm u meşhûrdur ki İskender-i zamân ve Süleymân-ı ins ü cânn devletinde tavr-ı dârâtı Dârâ'da yogıdı.

Lİ-MÜELLİFİHİ :

Tavr-ı dârâtına öykünmez idi Dârâlar
Kadri yanında Ferîdûnlar idi bî-fer ü dûn

NESR : Ve'l-hâsıl recâ-yı kadr u rutbet ve ümmîd-i câh-ı rif‘at idüp ekâlîm-i seb‘a ser-dârları önünce hâdım-ı hıdmet-güzâr ve rub-ı meskûn şehr-yârları hıdmetinde ‘âlûde-i ğubâr olup ‘arz-ı ‘ubûdiyyet iderlerdi. Devletlû hudâvendigâr da kimine in‘âm-ı zer ü sîm ve kimine tevcîh-i elviye-i ekâlîm eylerdi.

BEY Lİ-MÜELLİFİHİ :

V. 3 a Mülûk-ı mülk-i ‘âlem bendesiydi
Zamâne serverleri efgendesiydi

NESİR : Hudâvendigâr-ı a‘zam (6) عظم الله تعالى قدرته mizâc-ı nâzik ü pâkı ve hâtır-ı tâb-nâkı ğulğule-i izdihâm-ı ‘enâma ve sıklet-i şekvâ-yı hâs u ‘âma mütehammil olmamagın ve kendü mürebbâlarından perverde-i lutf u ni‘meti ve resîde-i hüsn ü himmeti olmamagın her husûsda ana hulûs-ı i‘tikâdı olup e‘ıffe-i ‘ümûr-ı saltanatı ve ‘ezimme-i mesâlıh-ı memleketi dest-i tasarrufuna tefvîz kıldı.

---

(6) Allâh kudretini artırsın.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ :

Bende-i mukbil gibi makbûl-i dergâh eyleyüp
Has Ayaz'ı gibi sevdi Hazret-i Mahmûd anı (*)

NESİR : Vakta kim melik-i melek-haslet gevherinde kâbiliyyet ve 'ahterinde sa'âdet görüp fart-ı isti'dâd u istihkâkla erkân-ı devletün rükn-i a'zamı ve sadr-ı sadâretün düstûr-ı mu'azzamı idi. Ve bi'l-cümle 'umûr-ı 'azl ü nasb ve husûs-ı kabz u bast ser-cümle ana menût olmagın mîr ü sipâh u bendegân dergâh-ı 'âlem-penâh ki tâlibân-ı merâtib ü câhdur, hezâr gürûh-ı pür-şükûh u galebe-i enbûh-ı envâ' - 'ârâyış u tezyîn ile i'zâz u iclâl gösterüp istikbâl iderlerdi. Ve her dem mukâbelesinde Osman Begleri ve Bölük Agaları ve emsâlühüm
V. 3 b tâbende libâslar ve dırhşânde kumaşlarla saf saf durup ve makâm-ı hıdmetde el kavşırmışlar idi.

NAZM :

Kime kim yüz tuta ikbâl-i devlet
Kulından yig ider halk ana hıdmet
Şu resme hâk olup hıdmet iderler
Cahîm-i oda gönderse giderler
Velî devlet ki sonra döndüre yüz
Döner halk-ı cihânun yüzü düpdüz
Kanı bir dost âlemde ğarazsız
Bir işi ola ücretsiz 'ıvazsız
Kime kim vara baht il varıcıdur
Benüm gibi nice yalvarıcıdur
Olur bir dürlü dahı sûret-i halk
Gider hep ol ta'allukla temelluk

NESİR : Ve her dem sahn-ı sarây-ı felek - unvanânı a'nî meydân-ı dîvânı erbâb-ı hâcât u eshâb-ı mühimmâtdan 'arsa-i 'arasât gibi memlû olurdu. Ve müzâhame-i milel-i muhtelifeden (7) والتفت الساق بالساق hâletin virürdi.

Lâ-cerem 'arsa-i hâkde ve taht-ı eflâkde vâkı' olan mülûk-ı

(*) Mahmûd, Gazneliler devletinin meşhûr hükümdârı; Âyaz ise onun çok sevdiği kölesidir. Sevginin bir padişahı bir köleye nasıl kul ettiğini göstermesi bakımından bu hadise zaman zaman şark edebiyatında zikredilmiştir Lâtîfî de bu beyitte İbrahim Paşa'nın köleliğine ve Kanûnî'nin ona karşı beslediği sevginin dercesine işaret etmektedir.

(7) O gün sevk, ancak Rabbına doğru olacak. (Kıyamet Sûresi Âyet : 30)

memâlik-i sahib-i ârâyiken tevekku' u istimdâd u emân içün îsâl u irsâl olan girân-kadr elçiler ol tertîb-i dîvân u tezyîn-i eyvânı gördükde dîvân-ı Süleymân-ı ins ü cândan hâlet ü me-
V. 4 a hâbet müşâhade idüp havf u haşyet ü hirâs u dehşete düşerlerdi. Ve mesâlıh-ı memâlik içün erkân-ı devletün mübeyyinleri ve 'a'yân-ı saltanatun güzînleri mülemma' u murassa' dîbâ-yı zîba ile sîmîn sandalîlerde ve zerrîn kürsîlerde vaz'u vakâr ile karâr idüp mânend-i dîvân-ı kazâ vü kader ve misâl-i mahkeme-i mücârî-i hayr u şer mesâlih-i ahvâl-i 'âmme-i riyâ belki kâffe-i berâyâ 'ale'd-devâm görülürdi. Ve menasıb u merâtib ü tasarruf u tenevvuk-ı İlâhi birle kiminden alınur ve kimine virülürdi.

El-hâk insâf budur ki himmet-bülend-i felek-peyvendi fa rak-ı felekden berter ve bezl-i cûd-ı sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Sâye-i bülend-pâyesinde niceler kadre irüp refi'ulkadr ve himmet-i vâlâsında niceler saff-ı ni'âlden sahib-i sadr oldılar. Ve dürr-i şeb-nem gibi nice füdâde-i yetîmi hûrşîd-vâr u âf-tâb-ı girdâr hâkden eflâka iletürdi.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ :

Himmetinde mâl u câh ednâyıdı
Kadri vü hem himmeti 'a'lâyıdı

'Ammâ miskîn, mâil-i zîb ü zînet ve esîr-i bend-i şöhret idi. Bu metâ'-ı ğurûr ile mu'accib ü fahrûr olup pîrâye-i pîre-zen
V. 4 b dünyâya aldanurdı. Ve bu 'ârâyış-ı dâr u kusûrı bir nesne sanurdı. Libâs-ı fâhire-i semîni lâle-i pür-jâle gibi cevâhir-i zevâhire ğark ve licâm u zîn-ı zerrîni la'l ü la'âle mustağrak idi. Mülk-i rûhâniyyetden habîr olmayup ve safâ-yı câvidânîden lezzet duymayıp (8) من كان يريد الحياة الدنيا وزينتها va'îdinün tahtında dâhil idi.

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ :

Bu'l-hevesler bu cihânı dâr-ı 'işret sandılar
Bu behimî lezzeti 'âlemde lezzet sandılar
Devlet-i sermedden ve ömr-i ebedden göz yumup
Uşbu fânî devleti bâkî sa'âdet sandılar

---

(8) «Kim dünya hayatını ve onun gösterişli zevklerini isterse, biz onlara, amellerin'n karşılığını tamâmen öderiz» meâlindeki ayetin ilk kısmı. (Hud Sûresi; Âyet : 15)

NESİR : Ve'l-hâsıl devlet-i dünyevî el virdükçe ve terefu' u tevekku mütezâyid oldukça hubb-ı hevâyıla ve dünyâyıla mânend-i 'âdet-i 'Âd u san'at-ı Şeddâd kesret-i iştiğâl gösterüp bünyâd-ı sürûr-ı merfû'a ve 'âbad-ı kusûr-ı refî'a idüp şâmihu'l-erkân sarâylar ve râsihu'l-bünyân sûrlar çeküp tumturâk-tâk-ı revâkın kal'a-i zâti'l-burûca berâber ve saray-ı feleknıtâkın eyvân-ı keyvândan berter itdiler. (*)

Lİ-MÜELLİFİHİ :

Basît-i hâke olmadı bu resme bir binâ bünyâd
Görürse kasr-ı 'âlîsin kusûrın anlaya Şeddâd

NESİR : Ve havâlî-i hareminde mânend-i bâğ-ı muttallâ vü munakkaş u mu'allâ vü dil-keş zîbâ-hâneler ve ğârrâ kâşâ
V. 5 a neler tertîb idüp her dârun der ü dîvârında zer ü lâciverdile ressâmân-ı rû-yı zemîn ve nakkâşân-ı Hıtâ vü Çin terğîb-i ğârîb kasd idüp tahrîr-i 'acîb itmişidi. Ve her dâr-ı devletmedârun miyân-ı âsumân-nişânında kandîl-i kamer-vâr bir şeb-i çerâğ-ı nevvâr her şeb tâbende vü tâb-dâr olup ol dâr-ı pür-envârı gayret-nehâr eylerdi.

BEYİT :

Felek-kasrında sakf-ı lâciverdi
Sitâre-zer-nişân mismâr-ı zerdi

NESİR : Zikr olan dâr u kusûr-ı cennet-nişânda ve büyût-ı pür-sürûr u nûr-efşânda melek-zînet perî-tal'at cevâhiri ve huddâm u kenîzek ü ğulâm her perî hüsn ü sûretde hûrîden hasnâ ve tal'at-ı behcet-kamerden esnâ idi.

NESİR : Ve her kenîzek-i pâkîze sarây-ı 'ısmetde ve sa-

(*) Sayfa kenarı :

این همه طمطراق کن فیکون
شمهٔ نیست پیش اهل جنون (9)

(9) Dünyânın bunca debdebesi ışk ehli yanında bir şemme bile değildir.

همه سرو بلند و سیمین ذقن
همه کبک رفتار و طوطی سخن (10)

(10) Hepsi selvi boylu ve gümüş çeneli... Hepsi keklik yürüyüşlü ve tuti sözlü...

rây-ı perde-i 'ıffetde neşv u nemâ bulmış duhter-i dûşîzeler ve muhaddere-i pâkîzeler kimi nakş-bend ü zer-dûz ve kimi muğanniye-i dil-sûz hîn-i tarabda raks u cevelânı tâvusdan hûb ve dem-i şevk ü şeğabda nağamâtı ve elhânı kaknûsdan merğub eylerlerdi.

MISRA' :

Ne çalar zühre yanında o dil-ârâmlarun

Dem-be-dem sadâ-yı çeng ü ûd ve nağme-i sürûd ile nâ-
V. 5 b zenîn ü zühre-cebînler ol sarây-ı felek-tezyîn ü behişt-'âyîn-i pür-tanînde enîn kılurlardı. Ve ğulâm-ı tâbende-manzar kamer gibi sîmîn-kemer ve güneş gibi eskef-zerle kimi mukâbelesinde hıdmete hazır ve kimi kafasında bir işârete muntazır dururlardı.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ :

Yanlarında meh-i gerdûn-ı şeb ârâneyidi
Şem - ruhlardı velî hıdmete pervâneyidi

NESİR : Ve ol kadar cem'-i mâl u menâl ve cevâhir ü la'âl mahzûn u medfûn kıldı kim sîm ü zerden ve cevâhir ü dürerden bahr u kânun kîsesin tehî komışıdı. Şol evânî-i cevâhir ki vücûdı hızâyin-i selatînde kem-yâb u nâdirdür. Kimi 'atâ-yı Hazret-i Hüdâvendigâr olup ve kimi mülûk u memâlikden hedâyâ gelüp hazînesinde mahzûn u meftûn olmışdı. Ferâyid-i la'âl u elmâsdan ve cevâhir ü zevâhir-i hâsdan nice ikdâm-ı âlet-i râm ki her biri şâyeste-i bezm-i şâhî ve şâygân-ı meclis-i pâdişâhî idi. Ve rummânî vü bedehşânî la'l ü yâkûtdan kâseler ve zümrüdd ü zebercedden 'ibret-nümûn kûzeler berrün ğarîbi ve bahrun 'acîbi idi. Bunlardan mâ-'adâ âsiyâb-ı sîm ü zer ve zirihi murassa' u mücevher zâyidü'l-vasf idi. Ve ol ki akmişe-i merğûbe ve emti'a-i matbû'adur, evrâk-ı eşcâr gibi
V. 6 a bî-hadd u lâ-yuhsâ vü lâ-yü'add idi. Ve Ol ki esb ü ester-i sabâ-şitâb ve üştür ü heyûn-ı berk-ciyâbdur. Katâr-ı bahârî tavîlesi ahûr-ı felege sığmazdı. Ve ol ki ağnâm-ı en'âmdur, gıll-i sahrâ vü reml-i deryâ gibi hisâb olmazdı.

BEYT Lİ-MÜELLİFİHİ :

Ey mâl-ı bî-hisâbla fahr u ğurûr iden
Ki gâh anar mısın ol rûz-ı hisâbı hiç

NESİR : Çünkü bu minvâl üzre hazâyin-i ma'mûr ve defâ-

yin-i bi-kusûr olup tûb-ı nârenc-âfitâb gibi evc-i sipihre ve gûşe-i külâh-ı rif'atı makâm-ı mihre irdi. Sultân Süleymân-ı serîr ve Sikender-i nazîrün düstûr-ı a'zamı ve ser-asker-i mükerremi olup hezâr ikbâl ü i'zâz u irtifâ' u imtiyâz ile vüzerâ-yı sâhib-i rây mâbeyninde bir vechile rüchân-câh u kadr-'âlî buldı kim ol kadar kadr u şeref vüzarâ-yı selef ve ümerâ-yı halefden birine müyesser ü mukadder olmak muhâle karîb ve kâr-ı 'acîbdür.

BEYİT :

Devlet didükleri kişiye dâd-ı Hak'durur
Sanma anı müyesser ola zûr u sa'yile

BEYİT :

Sa'âdet kuluna Hak'dan 'atâdur
Ana zûr ile cehd itmek hatâdur

BEYİT :

کس نه تواند گرفت دامن دولت بزور
(11) کوشش بی فائده است وسمه بر ابروی کور

BEYİT :

Vücûdun zevrakın sal bahr-ı 'aşka rûzgârundur
V. 6 b Hüdânundur o azmak sanma ey dil rûzgârundur

NESİR : Erkân-ı devlet ve a'yân-ı saltanat yanında her sözü mânend-i nass-ı kâtı' ve misâl-i bürhân-ı sâtı' ve emr-i lâzımı'l-ittibâ'ına herkes fermân-ber ü tâbi' idi Bu vech ile makbûl-ı Hazret-i Şâh ve mukarreb-i dergâh-ı zıllu'l-lâh olmagın nifâk u ğamz-ı ehl-i ğarazdan fâriğ u âsûde olup vüzerâ vü ümerâ mudârâ vü müvâsâ yüzünden irâdet ü imtisâl gösterüp ekser husûsda hakîkat-ı hâli beyân ve masdûka-i makâli 'iyân itmekde nakz-ı îrâd idemezlerdi.

BEYİT :

Bende ki şâhinsehin lütfuna mazher düşe
'Aybı hüner add olur belki hatâsı sevâb
Kim ola hemçûn-ı mahak 'illetini fâş ide
Çün anı hâlis bile pâdişeh-i zer-rikâb

---

(11) Kimse devletin eteğini gücüyle tutamaz. Körün kaşlarına sürme çekmek faydasız bir çabadır.

NESİR : Ve ol ki menâsıb-ı 'âliye ve merâtib-i ğâliyedür, lâ-teklîf alur virürdi. Ve her ne maksûd indinse hızâne-i 'âmire-i mütekâsireden hâkân-ı hâtem-kerem 'atâ-yı bî-minnet kılurdı. Sultân-ı kerimü'l-hulk u melek-haslet şöhret ü zînetden mukteza-yı tab'ına mâni' olmazdı. Ve mekârim-i ahlâk-ı hüdâvendi mûcibince bir sözin iki kılmazdı. Sabıkadan hem-dem-i şehr-yâr u nedîm-i nükte-güzâr-ı meclis-i Hazret-i Hudâven-
V. 7 a digâr olmagın ğazab u ta'ab ve kahr-ı mâbeynden ma'zûr u mu'âf olmasın anlayup takallüb-i ahvâl-i şâhdan ğâfil ve hânû-yı dehrün zîver ü tezvîrine mâyil olup

(12) لا يغرنكم باربعة اشياء شمس الشتاء و تملق الاعداء و ضحك ملاطفة الأمراء و تزهد النساء

bu kavlden bî-haber idi. Ve hezâr dürlü fikr ü hayâl ve kibr ü dalâl ve hayâl-i muhâlle nice mâh u sâl sevdâ-yı bî-sûdi ve nice kâm-ı nâ-mevcûdı maksûd u murâd ve matlûb-ı fuâd idinmişdi

Bu merâm-nâme ğâyetde ğurûr u kâm-ı nâ-fercâme nihayetde mesrûr olup ol câm-ı sürûr u ğurûr ile mestlikden ve bâde-i hod-nümâlıkla hod-perestlikden kendün bilmezdi. Ki kemîn-gâh-ı kaderden bâd-ı kazâ dün ü gün ana nâzır ve cellâd-ı ecel kafasında bir işârete muntazırdur. Nâ-gâh Cenâb-ı cebbârdan ve cânib-i kâdir ü k a h h â r d a n âyeti

(13) ارجعى الى ربك nidâsın gûş idüp efkâr u eşğâl u ahvâl-i dünyâyı külliyen ferâmûş itdi. Ne bu kadar kuvvet-i kâhire ile kazâ-yı mübremi redd ve ne bunca hızâin-i vâfire ile ecel yolın sedd idebildi. Bu kadar giriftâr-ı bend-i 'alâyık iken ânîde kat'-ı peyvend-i 'avâyık idüp ol tutumturâk-ı hûy u hâydan ve
V. 7 b eyvân u kasr u sarâydan yana bir kerre nazar itmedi.

BEYT Lİ-MÜELİFİHİ :

Yâr-ı her-câyî gibi bir iki gün yüze güleler
Rîş-handine gönül virme sakın devrânun

Çünki devlet-i zamân seri'ü'l-ğâye ve ruhsat u âbâd ü pî-

---

(12) Dört şey sizi aldatmasın : Kışın güneşi, düşmanın tabasbusu, emirlerin iltifatlı gülüşleri ve K a d ı n ı n zühdü...

(13) Rabbına dön!.. (Fecr Sûresi; Âyet : 28)

râye zamâne güzelleri gibi bir paşaya dahı yüz tutdı. Ğûyâ ki tâze 'âşık bulup eskisin unutdı. (*)

Lâ-cerem sipihr-i mînâ-fâm-ı âyine-gûn nice eşkâl-i havâdis-i gûn-â-gûnla bir sûret dahı gösterdi. Ve tollâb-ı bî-âb gibi gerdiş-i gerdûn kimin kaldurdı kimin indürdi. Gün gibi ezher ve her vechile mukadderdür ki ne ahvâl-i 'âlem hemîşe bir hâl üzre ber-karâr ve ne devlet-i dünyâ her zamânda bir kişiye yâr olur.

BEYİT :

بیله ساعت بیله لحظه بیله دم
دیگر گون میشود احوال عالم (14)

NESİR : Her kemâlün bir zevâli mukadder ve her devletün bir intikâli mukarrerdür.

BEYİT :

هرکه آمد بجهان اهل فنا خواهد بود
آنکه باینده و باقیست خدا خواهد بود (15)

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ :

Budur devr itdügi tollâb-ı eflâk
Kime rif'at kime menzil kılur hâk
Kimin kaldurur evc-i hevâya
Hevâdan kimin indürür serâya
Ne 'izzet ehl-i 'izzetde mukarrer
Ne zillet ehl-i zilletle mükedder
V. 8 a Karâr itmez anınçün çarh bir dem
Ki hem-vâr olmaya ahvâl-i 'âlem
Bu dolabun ki var böyle şitâbı
Cihânun eksük olmaz inkılâbı
Kabûl itme merâtibde kabûli
Ki olur her irtifâ'ın bir nüzûli

(*) Sayfa kenarı :
Gûyâ ki bu beyit ile 'amel eyledi :
Yeni sikke çıkacak eskisi geçmez bulun
Tâze 'âşık bulıcak dagıla zîneti kulun

(14) Âlemin durumu her an, her lahza ve her dem boyuna değişmektedir.

(15) Cihâna her gelen yok olacaktır. Ebedî ve bâkî olan Allâh'tır.

NESİR : Ehl-i devlet ve sâhib-i sa'âdet oldur ki bir mülke mâlik ve bir tarîka sâlik ola ki hergiz anun âsîb-i zevâli ve ğayra intikâli olmaya. Yohsa devlet-i dünyâ didükleri bir kaç günlük müsâfir ve nu'amâ vü âlâ add itdükleri nakş-ı ale'l-mâ' gibi karin-i bâd-ı fenâ idügi her vechile zâhirdür:

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ :

Bu cihân virdigüni yine alur
Kişi kesb itdigi 'amelle kalur
  Bûs-ı âğûş u ayş u nûş-ı safâ
Hep karîn-i fenâ hevâ vü hebâ
Devlet anun duruşa hayrâta
Lutf u ihsân ile 'ibâdâta
Yâr-ı bâkî ola hemîşe ana
  Bun deminde yetişe atı ana
Devleti ola devlet-i kevneyn
Ne güzeldür sa'âdet-i dâreyn
Lutf u kahrı geçer çü dünyânun
Neye âhir netîcesi anun
Ğam u şâdı geçer belürmezimiş
Her ne geçdi ana irilmezimiş

NESİR : 'Ârif oldur ki künc-i ferâğatda genc-i kanâ'atla
V. 8 b vücûdı mevcûd iken fenâ bula. Ne an ki behâyim gibi dâyim hevâ vü arzûsı murâd u ferec ü gelûsı olup bu lezzât-ı fânînün (*) nûş-ı pür-nîşine şol şehd-i şîrîn-meges-şikâr gibi firîfte vü giriftâr ve esîr-i zâr ola. Elyak u uhrâ oldur ki ol 'âlem-i pâkdan bu menzil-i hâke gelüp bu hân-gâh-ı harâbede zayf-ı râhıl gibi müsâfir olmakdan meâl nedür fikr ü hayâl ide. Fi'l-hakîka bu ten-i hâk ü muzahraf niceye dek hayâtla müşerref ola.

MISRA' :

آدمی مشت غبار و عمر باد صرصرست (16)

NESİR : Ne an ki bu tahrîr ü tesvîdden ğaraz merkûm u mezbûrun evsâf u medhi veyahut töhmet-i âlâyış-ı dünyâ ile zemm ü kadhı murâd ola. Veya miknet-i dünyâyı ve esbâb u emvâl ü nüamâyı 'avâyık u 'alâyık 'add idüp müşârün ileyh

---

(*) Burada ibare biraz karışmıştır. Siyâk u sibâka uygun şekilde tarafımızdan düzeltilmiştir.

(16) Âdemoğlu bir avuç toprak, ömür de bir kasırga rüzgârıdır.

ilâhî nisâb-ı rahmetden ve behre-i mağfiretden bedî' u ba'îd görüle. Hâşâ bunda bî-sebeb devlet 'atâ iden anda bî-sebeb rahmet ihdâ eylese lutf-i ilâhîden ba'îd olmaya.

Lİ-MÜELLİFİHİ :

Yahûd u Gebr ü Nasârâ vü cümle-i akvâm
'İnâyet-i ezelîden biri degül nevmîd
Bu cümlesi bir efendi vü bir kapu kuludur
Kamusı rahmet umarlar eger şakî vü sa'îd
Kamu 'usât u tuğâta kemâl-ı lutfundan
Nisâr-ı rahmet iderse degül bedî' ü ba'îd
V. 9 a Nisâb-ı rahmet-i hakdan ümidi kat' ide mi
'Ale'l-husûs ki evvel anlar ehâlî-i tevhîd
Gel ey 'ibâdetine cenneti bahâ dileyen
Bahâne Tanrısıdur ol ğaniyy ü rabb ü mecîd

NESİR : İ'tizâr oldur ki bu 'ibâdât-ı fesîha ve isti'ârât-ı melîhanun îrâd u îcâdından aksâ-yı murâd ve matlûb-ı fi'l-fevâd pâdişâh-ı 'âlî-nejâdun beyân u kadr-i rütbeti ve senâ vü mahmedetidür kim sâye-i sa'âdet-i sâmîsinde merhûm u mezbûr bir şahs-ı nâ-çîz iken şerîf ü 'azîz ve bir 'abd-i memlûk iken zahîr-i mülûk oldı.

Lİ-MÜELLİFİHİ :

Hâk-i hakîri lutfîle iksîr-i zer ider
Bir kez nazar iderse şeh-i kîmyâ-nazar

Ve bir dahı ol pây-mâl-i mâl u menâl olup vesâyit-i dirhem ü dînârla dînâr-vâr kenduyi sikkedâr ü kâmilü'l-ayâr bî-kes terâzû-yı pend-i isrinde bî-iktidâr olanların kem-mikdâr zu'm iden erbâb-ı fahr u ğurûra pend ü nasîhatdür kim müşârun-ileyh bu kadar kudret ü bizâ'at ve sermâye-i istitâ'at ile bu dâr-ı fenâdan ne aldı ve bu kesir ü kalîlden ana ne kaldı. Ki ol meta'-ı bâb-ı bâzâr-ı ukbâ vü uhrâ ola. Murâdât-ı dünyâ ve esbâb-ı emvâl ü nu'amâ hod bu mertebede degme kimseye müyesser olmak mutasavver degüldür. (17) فاعتبروا يا اولى الابصار

(17) «Kitap ehlinden kâfir olanları, ilk defa toplu halde yurtlarından çıkaran O'dur. Sizler ise, onların çıkarılacaklarını pek sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin kendilerini Allah'tan (O'nun hükmünden ve azabından) savunacağını sanmışlardı. Ama Allah (ın gazabı) onlara hesaplayamadıkları bir cihetten geliverdi de kalblerine korku saldı; (öyle ki) Kendi evlerini ve yurtlarını kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıkmaya koyuldular. Artık kalb gözü açık akıl sahipleri ibret alsın» mealindeki âyetin son kısmı. (Haşr Sûresi; Âyet : 2)

V. 9 b fehvâsınca ukalâ-yı zevi'l-efkâra hakîm-i hikmet-nümânun a'nî Hazret-i Hudânun 'izzet-i esma'da bu husûsda remz-i pür-'iberi ve nice işârât-ı mu'teberi vardur. Husûsâ fî-zamânınâ ehâlî-i rûzgâr a'ni sığâr u kibâr bir mertebede mâyil-i dirhem ü dînâr ve bende-i dünyâ-yı ğaddâr olmuşlardur ki bin fazl u hünerden ve bin pend-i pür-'iberden bir füls-i ahmeri (*) her vechile yeg görürler, cerîde-i 'ilm ü 'ibreti ve mecmû'a-i fazl u hikmeti hôd kim okur kim dinler.

BEYİT :

Zamâne halkınun oldı yanında fazl u kemâl
Behîmî' lezzet ü 'ucb u libâs u mâl u menâl

NESİR : Tecemmülât-ı cihân-ı bed-mihre ğâyetde firîfteler ve tezeyyünât-ı 'arûs-ı dehre âşüftelerdür.

(18) فقيرها حيران وغنيها سكران mefhûmunca her biri hevâ yolında dâmen-dermeyân idüp şol peyk-i pûyân gibi murâdât-ı nefsâniyye-i cûyân olmuşlardur. 'Aceb budur ki derûnları kîse-i müflisân gibi nukûd-ı ma'ârifden hâlî vü tehî iken ekser nâs (19) الناس مع اللباس diyüp bîrûnların siyâb-ı sîmîn ile ârâste kılup insâna insân içinde âdemiyyet u vukûfiyyet fehm iderler. Ve şol nâsenc ü dîbâ vü atlas u kemhâ ki zîver-i mü'ennesân u zînet-i muhannesiyândur; anunla ken-
V. 10 adülerde efdaliyyet zu'm iderler. Ale'l-husûs şol üstüne düşmez ve hiydügi yaraşmaz, edânî vü erâzil ü etrâk u cehhâl ki ne miktâr-ı 'âliyeden behresi ve ne haseb ü neseb ile şöhresi vardur.

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ :

Şol güzel câmeleri yine güzeller giyse
Varsa mikdârı kadar ğayrısın iller giyse
Hele begler agalar giyse mahal yok sözümüz
Nâ-mahaller kosalar anı mahaller giyse (**)

(*) Burada ibare biraz karışık görünüyor. Siyak u sibaka göre tarafımızdan düzeltilmiştir.

(18) «(Bir memleket ki) fakirleri yoksulluktan şaşkın, zenginleri ise varlıktan sarhoş...»

(19) «İnsanlar elbiseleriyle itibar görürler...»

(**) Sahife kenarı :

Zer-câme giyse câhil o hattun misâlidür
Altun suyıyla yazıla imlâsı olmaya

NESİR : 'Ârif odur ki 'urf u izafet esîrlerine ve zamânun şöhretine bend ve zînet-pezîrlerine ittibâ' ıdüp 'ınân-ı ihtiyârı nefs-i emmâre eline virmeye. Zîrâ ki murâdât-ı nefse hadd u ğâyet ve arzûsına nihâyet yokdur. Hüner nefs ü hevâya muhâlefetdür. Ne itâ'at u mütâbe'atdur. Nefs-i bî-insâfıma ya rabb sen insâf vir.

NAZM Lİ-MÜELLİFİHİ :

İlâhî nefs elinden pây-mâlim
Za'îfim 'âcizim bî-çâre hâlim
Za'îfim ğâlib itme nefs-i dûnı
Beni bir kâfirün itme zebûnı
Dem olmaz itmiyem bin bin günâhı
Biri çün itmedüm ben bir gün âhı
Nola yâ rab siyeh-rûsam be-ğâyet
Yeter ag itmege bir katre rahmet
Hudâyâ bizi 'ışk ehline yâr it
Rızân üzre hemîşe ber-karâr it
V. 10 b Bizi fakr u fenâ ehlinden eyle
Cihân sevdâlarıyla koma böyle
Cihân sevdâları hep yok hevâdur
Senin 'aşkından artuk hep hebâdur
Bize aşkın gerek aşkın kerîma
Ma 'âza'l-lâh gerekmez mâl u dünyâ
Lâtîfî kuluna zerre 'inâyet
Hüdâyâ kîl u kâlim hâl eyle
Bu nûrâniyyeti efdâl eyle
Emânet kim kodun bu tende câm
Ayırma ölicek îmândan anı

Sayfa kenarı :

Fazlıla kimse murâda iremez dünyâda
Yürü tahsîl-i murâd itmegiçün çekme emek
Gâh olur bülbüli bend-i kafes-mihnet ider
Gâh olur kargayı bülbül gibi satar bu felek

Sayfa kenarı :

Devlete lâyık olanlar göremez devlet yüzin
Devlet anun kim cihânda 'izzete lâyık degül

Sayfa kenarı :

Bu güzergâhı geşt idüp yürüme
Vuslat-ı devlet içün epsem otur.
İttifâkı budur zamânun kim
Devlet ehli ya terk olur ya potur.

Virüp bu nâmeye lafzunla ‘unvân
Okuyalar yazalar ehl-i ‘irfân
Cenâb-ı rahmete râh it İlâhî
Bize tevfîkı hem-râh it İlâhî
Fasâhat ehlinin mahbûbı eyle
Beliğ olanlarun matlûbı eyle

Sayfa kenarı :

Agac el budag dil ve bir keser enseli köle
Ne revâdur kalem alup ‘ele dîvâne gele

Sayfa kenarı :

زر اكر برخاك ريزى هم زراست
ضر اكر اطلس بپوشد هم ضراست (20)

(20) «Altun yere düşse yine altundur. Fakir atlas elbise giyse yine fakirdir.»

EVSÂF-I MERHÛM

İBRÂHÎM PÂŞÂ-İ

MAKTÛL

'Âsaf-ı saf-'ârâ-yı 'âlî-şân ve düstûr-ı Cem-kadr u Husrev-nişân idi. A'sâr-ı Osmâniyânda mesned-i vezârete ve menzil-i sadârete 'adil ü bedîl bir vezîr-i hâtem-nazîr-i bülend-himmet ve kerîm-i kâm-bahş-ı şâh-rutbet gelmiş degüldür. İttifâk-ı ârâ budur ki zât-ı kerimü's-sıfâtı gibi bir düstûr-ı melikşân-ı melek-nişân ol sadra gelmedi. Ve sadr-ı sadârete sâye salmadı Ve ol kerîmü'n-nefs semâhat-muhbir idi ki eshıyâ-i mülûk-i sâbıkadan eser idi. Ne deniyyü'n-nefs ve sûk-ı nazar ve mübtelâ-yı sîm ü zer idi. Belki kesîru'l-hayrât u ehl-i hasenât u sâhib-i kadem u ebu'l-berekât idi. Bu münâsebet ü takrîb ile beyne'l-vüzerâ lakabı vezîr-i zer-nisârdur. Ne zevîr-i zer-dâr!

MESNEVÎ :

Himmetinde mâl ü câh ednâ idi.
Kadri gibi himmeti 'a'lâ idi.

Dünyâ-yı dûn her ne ki terkindedür hüner.
Sanma ki mâl üstüne kef geçmedür kemal. (*)

NESİR : Himmet-bülend-i felek-peyvendi farak-ı felekden berter ve bezl ü cûd u sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Bir

---

(*) Sayfa kenarı :
Anlayup kef geçmegi mâl üzre ey hoca kemâl,
Tut sözüm Kârûn gibi olma sakın dünyâ-perest.
(Azîzî)

berg-i sebz virüp sunan gedâya bir muşt sîm ü zer ve dem olurdı ki bir kef zer içre la'l ü güher bagışlardı. (*)

V. 1 b Tâ gelmeyince yirine bir nahs-ı bûm-ı şûm,
Bilmedi yümn-i sâyesin iller hümâ gibi.

Diridi kim görürse ol şûmı,
Ol hümâ yirine konan bu mı?

Cihân-ı fânîde zikr-i cemîl ve nâm-ı bâkî içün müdâm u muttasıl kârı bezl ü kerem ve eltâf u mekârim ü himem idi.

MESNEVÎ :

Bu cihân virdügini yine alur.
Âdem ölür cihânda adı kalur.
Âdem oldur ki anıcak ögeler.
Vay ana la'net eyleyüp sögeler

Eyüyi eylük ile yâd iderler
.... (**)
Yavuz dahı dimiş eylük eyüdür
Kâmilün gitse vücudı nice îcâdı kalur
Sen dahı anılugör kim er ölür adı kalur

NESİR : Ol bir 'âlî-nazar u hümâ-himmet idi ki yümn-i himmet ve hüsn-i 'inayet eyleyince fakîr ü bî-kadr saff-ı ni'âlden sâhib-i sadr ve hakîki ziletden refî'u'l-kadr itmişdi. Ve nice üftâde-i yetîmi dürr-i şeb-nem gibi pertev-i mihr-i 'inâyetle hâkden eflâke iletmişdi.

BEYİT :

Terbiyetdür türâbı cevher iden,
Sengi hârâda la'l ü gevher iden.

Fe-keyfe ki ol sâhib-i kadrün şeref-i himmetiyle sâhib-i ma'rifetler ez-pâ-yı tâ be-fark bahr-ı eltâfa ğark ve deryâ-yı

(*) Sayfa kenarı :

کرم داران عالم را درم نیست
درم داران عالم را کرم نیست (1)

(1) Dünyada cömert olanın malı yok; malı olan da cömert değildir.
(**) Burada bir mısra istinsâh anında atlanmıştır.

ihsâna mütağrak olmuşlar idi. Ve kadrine göre erbâb-ı hüne-
V. 2 a re rağbetler ve ma'rifeti mikdârı eshâb-ı kemâle kemâl derecede himmetler idüp oturdugun makâma hakkın virürdi. Ve yiriyle südde-i devlet-me'âbında irtişâ münsedd olmışıdı. (*)

BEYİT :

Çarh-ı hezâr-dîde ki ider câ-be-câ nazar
Görmedi bir anun gibi 'âlî-hümâ nazar

Ve bu tâifenün kadr u hurmetleri anun ferhunde zamânında ve erbâb-ı fazl u hünerün ri'âyet ü rağbeti anun mübârek devrânında idi. Murâd Hân Gâzî zamânından ol târîhe gelince zümre-i şu'arâ ki selâtîn-i osmâniyyenün evsâfın idüp tevârihin eger manzûm ve eger mensûr yazarlardı. Hızâne-i 'âmireden her sâl sâlyânelerin alurlardı. Ve kasâyıd u resâyıl ile pâdişâh-ı 'âlem-penâhun mehâmidin idüp 'atâyâsından behre-mend olurlar idi. Merhûm ve mağfûrun leh sadr-ı sadâretden gidüp ol makâm-ı kerîme vedâ' itdükden sonra zümre-i mazbûrenün teşrîfât u cevâyizi külliyen kat' oldı. Ve erbâb-ı şi'r ü inşânun kadr u rağbeti ref' olup encümen-i cemiyyetleri bozuldı. Dahı ol sadra ana mümâsil bir sühan-fehm-i kerîmü'-ş-şân u nüktedân gelmedi.

BEYİT :

Gelmeye ana göre cû-yı sehâ
Çok döne dahı âsiyâb-ı felek

V. 2 b Bu zümreye muhibb ü mükrim oldugının sebeb-i 'illeti bu idi ki kendü dahı bu fenden behre-mend ve zihn ü zeka ile tab'ı bülend idi. Tekellüm-ı fürse mâlik tarîk-i nazma sâlik idi. Cümle-i ebyâtından bu beyti hod bir dîvân deger. Makbûl, erbâb-ı fazl u hünerdür.

BEYİT :

Okuman şimden giru Ferhâd u Mecnûn kıssasın
'Işk yolunda zene meyleylemez merdâneler.

TEMMET

(*) Sayfa kenarı :
İrtişâ mezra'ına sîm ü zeri
Durma ek tâ ki bite maslahatun
(Dilîrî)
Ey kılıç ile mansıba erişen
Şöyle benzer firengîdür kılıcun
(Dilîrî)

İKİNCİ BÖLÜM

(DEĞERLENDİRME)

ENÎSÜ'L-FUSAHÂ

a) Muhtevâ

«Enîsü'l-fusahâ»nın ilk iki sayfası esere giriş mâhiyetindedir Müellif; Allah'ın kudretini tasvîr ve Hz. Peygambere salât u selâmdan sonra zamanın akıp giden bir nehir misâli durmadan değişmekte olduğunu, insanoğlunun ise bu hâdiseler karşısında âciz kaldıklarını belirttikten sonra «HASB-İ HÂL-İ İBRÂHİM PAŞA» başlığı altında esas konuya girer.

Risâlenin esâsını teşkîl eden bu bölümün tahlîline girmeden önce İbrâhim Paşa hakkında bazı umûmî bilgiler vermeyi uygun buluyoruz...

İbrahim Paşa

1495 tarihinde Parga'da doğan İbrâhim Paşa küçük yaşta Türk korsanları tarafından kaçırılarak Manisa'da dul bir kadına satılmıştır. Adı bilinmeyen bu Türk hanımı «İbrâhim» ismini verdiği bu çocuğun tahsîl ve terbiyesiyle yakından ilgilenir. O tarihlerde Şehzâde Süleyman da Manisa'da sancak beyidir. Bir gün sokakta gezerken bir kemençe sesi duyar. Onu çalan kim ise kendisiyle tanışmak istediğini söyler. Karşısında yakışıklı, terbiyeli ve bilgili bir genç... Tanışırlar. Şehzâde, çok hoşuna giden bu genci zaman zaman saraya dâvet eder. Derken köle İbrâhim, Şehzâde Süleyman'ın husûsî meclislerinden ayrılmayan bir arkadaşı olur. Bunu gören Türk hanımı kölesini âzâd eder. Genç İbrâhim, Manisa velîâhdlik sarayında yüksek bir memûriyete tayin edilmiştir...

Kânûnî Pâdişah olunca, İbrâhim'i Enderûn-ı Hümâyûn'un hasodabaşısı olarak görüyoruz. Üç seneye yakın bu görevi sürdüren İbrâhim Ağa 1523 yılında vezîr-i âzam olur.

İbrâhim Paşa zevîr-i âzam olduktan on bir ay sonra Pâdişahın hemşiresiyle evlenir. Bu izdivac onun Pâdişah yanındaki itibarmı bir kat daha artırmıştır.

Paşa'nın Mısır'daki icraatı, Anadolu'daki Alevî isyanlarına karşı aldığı tedbirler, Avrupa seferlerindeki muvaffakiyeti ve siyâsî müzâkerelerdeki başarısı pâdişahın kendisine «vezâret-i uzmâ» makâmına ilâveten bir takım selâhiyetlerle birlikte «serasker» unvânı da vermesine sebep olur. (1529)

İbrâhim Paşa'ya verilen salâhiyetler hakkında bir fikir edinebilmek için onun Ferdinand'ın elçileriyle görüşürken söylediği şu sözleri hatırlamak kâfidir: «Bu büyük devleti idâre eden benim; her ne yaparsam yapılmış olarak kalır; zîrâ bütün kudret benim elimdedir: memûriyetleri ben veririm; eyâletleri ben tevzî ederim; verdiğim verilmiş ve reddettiğim reddedilmiştir. Büyük Pâdişah bir şey ihsân etmek istediği zaman bile eğer ben onun kararını tasdik etmiyecek olursam gayr-ı vâkî gibi kalır; çünkü her şey harb, sulh, servet ve kuvvet benim elimdedir.» (1)

İbrâhim Paşa kendisine verilen bu salâhiyetleri zaman zaman kötüye kullanmıştır. Sözgelimi İskender Çelebi'yi bî-günâh îdâm ettirmesi, «serasker» unvânına bir de «sultan» sıfatı ilâve etmesi, ayak takımına karşı gösterdiği muâmeleler ve mukaddesâta karşı lâkayd davranmaya başlaması onun salâhiyetlerini sû-i istimâl etmiş olduğunun açık delilleridir.

Aslında Paşa'nın bu hareketleri «kemâl» devrini tamamlayarak «zevâl»e doğru yöneldiğinin de beilrtileridir. Ne var ki şâirin ifâdesiyle:

Açmadı göz niyâm-ı gafletden
Tığ-ı cellâd kılmayınca dû-nîm.

Uzun zamandır Paşa'nın bu sû-i istimallerini gören fakat ses cıkarmayan Pâdişah, nihâyet gazaba gelerek bir gece sarayda kendisine tahsîs edilen odasında uyurken onu katlettirir. **(15 Mart 1536)**

Bu dünya İbrâhim Paşa'ya bile kalmadı

Bilindiği üzere İbrâhim Paşa çocukluğunda bir köledir. Ama tâlihe bakın ki onu, 28 yaşında dünyânın en büyük imparatorluğunun «vezîr-i âzam»lık koltuğunda görüyoruz. Bu bahtlı köleye vezîr-i âzamlık yanında daha bir çok salâhiyetler de veriliyor. Lâtîfî, onun bu durumunu şöyle dile getirir: «Sultan Süleymân-ı serîr ve Sikender-i nazîrün düstûr-ı a'zamı ve ser-askeri mükerremi olup hezâr ikbâl ü i'zâz u irtifâ' u imtiyâz ile vüzerâ-yı sâhib-i rây mâbeyinde

---

(1) Ord. Prof. Dr. İ. Hakkı Uzunçarşılı : Osmanlı Tarihi, C. 2, sh. 336

bir vechile rüchân-câh u kadr-âlî buldı kim ol kadar kadr u şeref vüzerâ-yı selef ve ümerâ-yı halefden birine müyesser ü mukadder olmak muhâle karîb ve kâr-ı acîbdür.» (2)

Bu kadar geniş salâhiyetlerle donatılan bir vezîr-i âzamın zevk ü safâ ve hây u hûy içinde hayat sürerken hiç bir zâhirî sebep gösterilmeden bir gece yatağında uyurken âniden katl edilmesi halk arasında geniş akisler uyandırmıştır. Öyle ki «bu dünya Sultan Süleyman'a bile kalmadı» atasözü yerini âdeta «bu dünya İbrâhim Paşa'ya bile kalmadı» sözüne terketmiştir. Ve bu hâdise bir ibret dersi olarak zaman zaman tekrarlanmıştır. Lâtîfî, risâlenin esâsını teşkil eden «HASB-İ HÂL-İ İBRÂHİM PAŞA» bölümüne bu hâdiseye işâretle girer: «Kâffe-i enâma bu ibret kâfî degülmidür ki sâir-i sarây-ı fenâ ve zâir-i diyâr-ı dâr-ı bakâ a'nî merhûm ve magfûr İbrâhim Paşa ki sît u sadâ-yı şöhret ü şevketle bisât-ı zemîne dolmuş ve devlet-i nâdire-i ibret-nişânla a'cûbe-i zaman ve darb-ı mesel-i devrân olmışdı.» (3)

İrâhim Paşa'nın bu ibret-âmîz hali edebiyata da aksetmiştir. Bir şiir mecmuasında rastladığımız aşağıdaki manzûmede bu gerçek şöyle ifâde ediliyor:

Sana bir 'ibret ideyin ta'lîm
K'ola rûşen-misâl u hoş-tefhîm

Bilmemisin bu mülk-i âlemde
Âsaf-ı şâh-ı âlem İbrâhîm

Olmışıdı bu rub-ı meskûnda
Bende-i hâs şâh-ı heft-iklîm

Vüzerâ-yı mukaddem üstine
Eylemişdi felek anı takdîm

Ümerâ cân virürdi emrine
Ulemâ dilden eyleyüp ta'zîm

Şöyle aldandı mihrine çarhun
Çekmedi zerre denlü andan bîm

Açmadı göz niyâm-ı ğafletden
Tîğ-ı cellâd kılmayınca dû-nîm

Dolu dolu sun içelüm sâkî
Bu cihân kimseye degül bâkî

(2) Lâtîfî : Enîsü'l-Fusahâ, Şahsî Ktp. Nu: 6, V. 6 a
(3) a.g.e., V. 2 b

Niçin İbrâhim Paşa?..

İbrâhim Paşa'nın vezîr-i âzamlığa tayini teâmüle aykırı idi. Zîrâ, selefi Pirî Mehmet Paşa öyle emekliye ayrılacak kadar yaşlı değildi. Bi'l-farz onun emekli olması gerektiğini kabul etsek bile vezîr-i âzamlık ikinci vezir Ahmet Paşa'nın hakkıdır. Peki, niçin bütün bu gerçekler çiğnenerek İbrâhim Paşa vezir-i âzam yapılmıştır?

Sorunun cevâbını Lâtîfî'den dinleyelim: «Hüdâvendigâr-ı a'zam «azam'l-lâhü taâla kudretehû» mizâc-ı nâzik ü pâkı ve hâtır-ı tâbnâkı gulgule-i izdihâm-ı enâma ve sıklet-i şekvâ-yı hâs u âma mütehammil olmamagın ve kendü mürebbâlarından perverde-i lutf u ni'meti ve resîde-i hüsn ü himmeti olmamagın her husûsda ana hulûs-ı i'tikâdı olup e'ıffe-i ümûr saltanatı ve ezimme-i mesâlıh-ı memleketi dest-i *tasarrufuna* tefvîz kıldı.» (4)

Demek ki genç hükümdar etrafındaki zevâta itimâd edememektedir. Bu sebeple teâmülü çiğnemek pahasına küçük yaştan beri hem-hâl olduğu İbrâhim Paşa'yı vezîr-i âzamlık makâmına oturtmakta bir sakınca görmemiştir.

Yıldızı Parlak Bir Köle

İbrâhim Paşa normal sırayı tâkip ederek vezârat makâmına yükselmediği için devlet işlerinin acemisi idi. Bu yüzden Celâl-zâde Mustafa Bey kendisine dîvân usûlünü öğretmeğe memur edilmişti. Paşa'nın işe sıfırdan başlamış olmasına rağmen yüksek zekâsı sebebiyle kısa zamanda devlet işlerini öğrenmesi, Mısır'daki icraatı, Anadolu'daki Alevî isyanlarına karşı aldığı tedbirler ve siyasî müzâkerelerdeki muvaffakiyeti Pâdişahın dikkatini çekmiş olacak ki ona 1529 tarihinde birtakım selâhiyetlerle birlikte «ser-asker» unvânı da vererek devletin rükn-i a'zamı yaptı: «Vakta kim melik-i melek-haslet gevherinde kâbiliyyet ve ahterinde sa'âdet görüp fart-ı isti'dâd u istihkâkla erkân-ı devletün rükn-i a'zamı ve sadr-ı sadâretün düstûr-ı mu'azzamı idi. Ve bi'l-cümle umûr-ı azl ü nasb ve husûs-ı kabz u bast ser-cümle ana menût olmagın mîr ü sipâh u bendegân der-gâh-ı âlem-penâh ki tâlibân-ı merâtib ü câhdur. Hezâr gürûh-ı pürşükûh u ğâlebe-i enbûh-ı enva'-' râyış u tezyin ile i'zâz u iclâl gösterüp istikbâl iderlerdi.» (5)

---

(4) a.g.e., V. 3 a
(5) a.g.e., V. 3 a

Erbâb-ı Hâcât

İbrâhim Paşa gerçekten cömert bir devlet adamıdır. Lâtîfî, «Evsâf-ı İbrâhim Paşa» adlı risâlesinde onun cömertliğinden bahsederken şöyle bir Farsça beyit zikreder:

Kerem dârân-ı âlem-râ derem nîst
Derem dârân-ı âlem-râ kerem nîst (*)

İbrâhim Paşa vezîr-i âzam olduktan sonra bu iki vasfı (cömertlik ve para) şahsında toplamış bir şahsiyettir. Paşa'nın maddî imkân ve cömertliğini duyan ihtiyaç sâhipleri saraya doğru akın etmeye başlar. Müellif bu durumu şöyle anlatır: «Ve her dem sahn-ı sarây-ı felek-unvânı a'nî meydân-ı dîvânı erbâb-ı hâcât u eshâb-ı mühimmâtdan arsa-i arasât gibi memlû olurdı. Ve müzâhame-i milel-i muhtelifeden «Ve'l-teffetü's-sâku bi's-sâkı» (**) hâletin virürdı.» (6)

Devlet Altın Çağını Yaşıyor

Osmanlı İmparatorluğunun en kuvvetli zamanı şüphesiz Kânûnî devridir. O devir ki hazîneler altunla dolu... Ordu her yaz âdetâ bahar gezisine çıkarcasına yeni fetihlere koşuyor... Akdeniz bir Türk gölü hâline gelmiş... Medreselerden ilim, câmilerden îmân fışkırıyor... İşte böyle muhteşem bir İmparatorluğun devlet işlerinin görüldüğü «dîvân»ı Lâtîfî şöyle tasvîr eder: «Ve mesâlih-i memâlik içün erkân-ı devletün mübeyyinleri ve a'yân-ı saltanatun güzînleri mülemma u murassa' dîbâ-yı zîbâ ile sîmîn sandalîlerde ve zerrîn kürsîlerde vaz' u vakâr ile karâr idüp mânend-i dîvân-ı kazâ vü kader ve mesâlih-i ahvâl-i âmme-i riyâ belki kâffe-i berâyâ ale'd-devâm görülürdü. Ve menâsıb u merâtib ü tasarruf u tenevvuk-ı ilâhî birle kiminden alınur ve kimine virülürdi.» (7)

Öyle ki bu manzarayı gören yabancı elçiler, insanların ve cinlerin hükümdârı olan Sultan Süleymân'ı hatırlayarak korkuya düşerlerdi: «Lâ-cerem arsa-i hâkde ve taht-ı eflâkde vâkı' olan mülûk-ı memâlik-i sâhibi ârây iken tevekku u istimdâd u emân içün îsâl u irsâl olan girân-kadr elçiler ol tertîb-i dîvân u tezyîn-i eyvânı gördükde dîvân-ı Süleymân-ı ins ü cânndan hâlet ü mehabet müşâhade idüp havf u haşyet ü hırâs u dehşete düşerlerdi.» (8)

(*) Dünyâda cömert olanın parası yok; parası olan da cömert değil.
(**) O gün sevk, ancak Rabbına doğru olacak. (Kıyâmet Sûresi, Âyet : 30)
(6) a.g.e., V. 3 b
(7) a.g.e., V. 4 a
(8) a.g.e., V. 3 b

El-hakk!

Müellif, bu îzâhatdan sonra Paşa'nın cömertliği hakkında kesin hükmünü verir: «El-hakk insâf budur ki himmet-bülend-i felek-pey-vendi fark-ı felekden berter ve bezl-i cûd-ı sahâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Sâye-i bülend-pâyesinde niceler kadre irüp refî'ul-kadr ve himmet-i vâlâsında niceler saff-ı ni'âlden sâhib-i sadr oldılar. Ve dürr-i şebnem gibi nice füdâde-i yetîmi *hurşîd-vâr u âf-tâb-ı girdâr* hâkden eflâka iletürdi.» (9)

Paşa'nın zaafları...

Risâlenin bundan sonraki bölümünde daha çok Paşa'nın zaaflarına işâret edilmektedir. Lâtîfî :

Himmetinde mâl u câh ednâyıdı
Kadri vü hem himmeti a'lâyıdı (10)

dedikten sonra: «Ammâ miskîn mâil-i zîb ü zînet ve esîr-i bend-i şöhret idi. Bu metâ'-ı ğurûr ile muaccib ü fahûr olup pîrâye-i pire-zen dünyâya aldanurdı. Ve bu ârâyiş-i dâr u kusûrı bir nesne sanurdı. Libâs-ı fâhire-i semîni lâle-i pür-jâle gibi cevâhir-i zevâhire gark ve licâm u zîn-i zerrîni la'l ü la'âle mustağrık idi. Mülk-i rûhâniyyet-den habîr olmayup ve safâ-yı câvidânîden lezzet duymayup «*men kâne yürîdü'l-hayâte'd-dünyâ ve zîneteha*» (*) *vaîdinün tahtında* dâhil idi.» (11) diyor.

Kulübeden Saraya...

Parga'nın sefil bir balıkçı kulübesinde dünyâya gelen bu bahtlı köle artık İstanbul'un muhteşem saraylarında izzet ü ikbâl içinde Şeddâdlar gibi hayat sürmektedir: «Ve'l-hâsıl devlet-i dünyevî el vir-dükçe ve tereffu u tevekku' mütezâyid oldukça hubb-ı hevâyıla ve dünyâyıla mênend-i âdet-i Âd u san'at-ı Şeddâd kesret-i iştiğâl gösterüp bünyâd-ı sürur-ı merfû'a vü âbâd-ı kusûr-ı refî'a idüp şâmi-hu'l-erkân sarâylar ve râsihu'l-bünyân sûrlar çeküp tumturâk-tâk-ı revâkın kala-i zâti'l-burca berâber ve sarây-ı felek-nıtâkin eyvân-ı keyvândan berter *itdiler*.» (12)

---

(9) a.g.e., V. 4 a
(10) a.g.e., V. 4 a
(*) «Kim dünya hayatını ve onun gösterişli zevklerini isterse, biz onlara, amellerinin karşılığını tamâmen öderiz» meâlindeki âyetin ilk kısmı. Hûd Sûresi; Âyet : 15
(11) a.g.e., V. 4 b
(12) a.g.e., V. 4 b

O saray ki :

Basît-i hâke olmadı bu resme bir binâ bünyâd
Görürse kasr-ı âlîsin kusûrın anlaya Şeddâd

Paşa bu cennet-nişân köşklerde yalnız değildir şüphesiz... Yanında Hûrî'den güzel pâkîze kızlar devamlı raks u teganni etmekte ve ay yüzlü oğlanlar da buyurulacak bir hizmete hâzır u nâzır bekleşmektedirler: «Zikr olan dâr u kusûr-ı cennet-nişânda ve büyût-ı pür-sürûr u nûr-efşânda melek-zînet perî-tal'at cevâhirî ve huddâm u kenîzek ü gulâm her perî hüsn ü sûretde Hûrî'den hasnâ ve tal'at-ı behcet-kamerden esnâ idi.» (14)

«Dem-be-dem sadâ-yı çeng ü ûd ve nağme-i sürûd ile nâzenîn ü zühre-cebînler ol sarây-ı felek-tezyîn ü behişt-âyîn-i pür-tanînde enîn kılurlardı. Ve ğulâm-ı tâbende-manzar kamer gibi sîmîn-kemer ve güneş gibi eskef-zerle kimi mukâbelesinde hıdmete hâzır ve kimi kafasında bir işârete muntazır dururlardı.» (15)

Paşa'nın Mal Varlığı

Lâtîfî, bu parlak tasvîrlerden sonra Paşa'nın mâl varlığından şöyle söz eder: «Ve ol kadar cem'-i mâl ü menâl ve cevâhir ü la'âl mahzûn u medfûn kıldı kim sîm ü zerden ve cevâhir ü dürerden bahr u kânun kîsesin tehî komışıdı. Şol evânî-i cevâhir ki vücûdı hazâyin-i salâtînde kem-yâb u nâdirdür.» (16)

Müellif, bu malların kiminin pâdişâhın ihsânı kiminin de «mülûk-ı memâlik»den hediye gelmiş olduğunu belirttikten sonra Paşa'nın mallarını saymaya devâm eder: «Ve rummânî vü bedehşânî la'l ü yâkûtdan kâseler zümrüdd ü zebercedden ibret-nümûn kûzeler berrün garîbi ve bahrûn acîbi idi. Bunlardan mâ-adâ âsiyâb-ı sîm ü zer ve zirihi murassa' u mücevher zâyidü'l-vasf idi. Ve ol ki akmişe-i merğûbe ve emtia-i matbûadur. Evrâk-ı eşcâr gibi bî-hadd u lâ-yuhsâ vü lâ-yüadd idi. Ve ol ki esb ü ester-sabâ-şitâb ve üştür ü hay-yût-berk-ciyâddur. Katâr-ı bahârî tavîlesi âhûr-ı felege sığmazdı. Ve ol ki ağnâm-ı inâmdur, gıll-i sahrâ vü reml-i deryâ hısâb olmazdı.» (17)

---

(13) a.g.e., V. 4 b
(14) a.g.e., V. 5 a
(15) a.g.e., V. 5 a - 6 b
(16) a.g.e., V. 5 b
(17) a.g.e., V. 5 b - 6 a

Lâtîfî, İbrâhim Paşa'nın malını sayıp döktükten sonra:

Ey mâl-ı bî-hısâbla fahr u gurûr iden
Ki gâh anar mısın ol rûz-ı hısâbı hiç (18)

demekten de kendini alamaz...

Rabbına Dön!..

İbrâhim Paşa bin bir türlü fikr-i dalâl ve hayâl-i muhâlle hayat süredursun ecel saatı an-ba-an yaklaşmaktadır. Nihâyet vakt-i saat yeter ve Cenâb-ı Allâh'tan «Rabbına dön!» nidâsı gelir. Her şey bitmiştir artık... Paşa: «Ne bu kadar kuvvet-i kâhire ile kazâ-yı mübremi redd ve bunca hazâin-i vâfire ile ecel yolın sedd idebildi.» (19) Hattâ «Bu kadar giriftâr-ı bend-i alâyık iken ânîde kat-ı peyvend-i avâyık idüp ol tumturâk-ı hûy u hâydan ve eyvân u kasr u sarâydan yana bir kerre nazar itmedi.» bile... (20)

Dünyâda mâl, âhirette amel...

İnsanlar dünyâda mâl, âhirette ise amel ile itibâr görürler. Akıl sâhipleri bu dengeyi sağlamak zorundadırlar. Mâl, mülk yâhut makam, mevki ile herşeyin hallolacağını sananlar aldanmışlardır: «Müşârun ileyh bu kadar kudret ü bizâ'at ve sermâye-i istitâ'at ile bu dâr-ı fenâdan ne aldı ve bu kesîr u kalîlden ana ne kaldı ki ol metâ'-ı bâb-ı bâzâr-ı ukbâ vü uhrâ ola.» (21)

İnsanoğlu yaratılışının gâyesini ve bu dünyâya ayak basışının sebebini düşünmelidir. Bunu yapan kişi «Devlet-i dünyâ» dedikleri şeyin «bir kaç günlük müsâfir», onun nimetlerinin de «nakş-ı ale'l-mâ» gibi yok olmaya mahkûm olduğunu görecektir.

Sebeb-i Te'lif

Lâtîfî, bu risâleyi yazmaktan gâyesinin İbrâhim Paşa'yı medh yâhut zemmetmek olmadığını, hattâ dünyâdaki ahvâlinden dolayı onu İlâhî rahmetten mahrûm addetmenin bile doğru olmayacağını belirterek: «Hâşâ bunda bî-sebep devlet 'atâ iden anda bî-sebeb rahmet ihdâ eylese lutf-ı İlâhî'den ba'id olmaya» (22) dedikten sonra bu risâleyi yazmaktan asıl gâyesinin Pâdişahı medh u senâ etmek olduğunu şöyle anlatır:

---

(18) a.g.e., V. 6 a
(19) a.g.e., V. 7 a
(20) a.g.e., V. 7 a - 7 b
(21) a.g.e, V. 9 a
(22) a.g.e., V. 8 b

«İ'tizâr oldur ki bu ibâdât-ı fesîha vü istiârât-ı melîhanun îrâd u îcâdından aksâ-yı murâd ve matlûb-ı fi'l-fevâd Pdişâh-ı âlî-nejâdun beyân u kadr-i rütbeti ve senâ vü mahmedetidür kim sâye-i sa'âdet-i sâmisinde merhûm u mezbûr bir şahs-ı nâ-çîz iken şerîf ü azîz ve bir abd-i memlûk iken zâhir-i mülûk oldı.» (23)

Nihâyet...

Nihâyet Lâtîfî sözü o günkü içtimâî hayâta getirerek zamâne halkının «bende-i dünyâ-yı gaddâr ve âbdi-i dirhem ü dînâr» olduğunu ilm ü maârifden bî-haber siyâb-ı sîmîn içinde fahr u gurûr ile hayat sürmekten başka bir düşüncesi olmadığını belirterek «Ârif oldur ki 'urf u izâfet esirlerine ve zamânun şöhresine bend ü zînet-pezîrlerine ittibâ' idüp ınân-ı ihtiyârı nefs-i emmâre eline virmeye. Zirâ ki murâdât-ı nefse hadd ü gâyet ve arzûsına nihâyet yokdur. Hüner nefs ü hevâya muhâlefetdür. Ne itâ'at u mütâbe'atdur. Nefs-i bî-insâfıma yâ rabb sen insâf vir.» (24) dedikten sonra risâleyi bir münâca'atla bitirir...

b) Üslûp

Lâtîfî, 16. yüzyıl şâir ve Tezkirecilerimizdendir. Şiirlerinden çok nesirleriyle tanınır. Küçük yaşta «Dîvân» tedvîn etmiş olmasına rağmen nesirde karar kılışının sebebini ve «İnşâ» hakkındaki düşüncelerini Tezkiresinde şöyle anlatır: «Bu fakîr-i hakîr unfüvân-ı civânîde beş yüz mikdârı ğazaliyyât ve otuz üç aded kasîde ile terbî'den tahmîsden mâ-adâ tertîb-i hurûf üzre «Dîvân» tedvîn itdükde gördüm ki metâ'-ı mu'teber ve çendân fazl u hüner degül. Ve hem söyletsen iki kişinün biri şâir, belki şâir-i mâhir geçinür. Ve her biri meges iken makâm-ı ankâda uçarlar. Ve hem fazl u sevâb îrâs itmez ve beyne'l-akrân sahibine kadr u menzilet virmez. Lâ-büdd ben dahı tarîk-i inşâ ki ehâlî vü efâzıl dest-gâhı ve fuzalâ vü bülegâ semt ü râhıdur, kudret ızhâr idecek ve miknet ü bizâ'at gösterecek meslek ü mahaldür. Her nâdân-ı nâsâzun bu hevâda perdâzı ve arsada tek ütâzı yokdur. Ammâ tarîk-i inşânun dahı terâkib-i mütûni metn-i metîn mesâbesinde kemâl-i metânetde ibârât-ı gâmiza ve isti'ârât-ı mu'zıle birle bast olunmuşdur. (Münşeât-ı Vassâf) ve (Münşeât-ı Hâce-i Cihân) minvâlinde ve misâlühüm haceb-i elfâz u müşkile ile mahcûb u mestûr olmagın izân-ı siyâk u sibâk, tefehhus-ı leffâne ve keşf-i mu'zılâne mevkûf u muhtâc olmagın erbâb-ı maârifden degme bir ârif ki ta'ammuk u tabahhurı olmaya mütâla'a vü mülâha-

(23) a.g.e., V. 9 a
(24) a.g.e., V. 10 a

zasından telezzüz idemez. Ammâ bu kemîne-i kemter tarîk-i inşâda bir tarz-ı belâgat ifşâ vü îcâd u ihdâs itdüm ki şu'arâ-yı Rûm'dan Necâtî dûrûb-ı emsâle teşebbus itdügi gibi ben dahı lisân-ı Türkîde vâkı' olan mesel-i zîbâ-misalle letâif ü maârif derc ü harc idüp bu bâbda bir tarz-ı nevîd itdüm ki vilâyet-i Rûm'da kimse ihdâs itmedi. A'nî münşiyân-ı bâr-gâh-ı inşâdan biri bu semte gitmedi. Lâf u güzâf fehm idenler cümle-i müellefâtımdan (Enîsü'l-fusahâ)ya ve (Fusûl-ı erba'a)ya ve (Risâle-i evsâf-ı Sitanbul)a nazar itsünler îcâd-ı tasarruf kimdedür görsünler.» (25)

Görlüdüğü gibi Lâtîfî, burada «şiirin pek itibâr görmediğini, asıl hüner gösterme sahasının 'inşâ' olduğunu, fakat o devir inşâsında bir takım kusurların bulunduğunu» zikr ettikten sonra yeni bir nesir tarzı vücûda getirdiğini iddia ediyor. Ve bu iddiasını isbât için de en başta «Enîsü'l-fusahâ»yı örnek gösteriyor. Şimdi söz konusu risâlenin üslûbu üzerinde durarak müellifin bu iddiasında ne ölçüde haklı olduğunu tesbîte çalışalım.

Üslûp Nedir?..

Üslûp nedir?.. Önce bunu belirtmek gerek... «Üslûp; fikir, duygu ve düşünceleri anlatmak için dili özel bir şekilde kullanma» sanatıdır. Bir başka ifâdeyle üslûp; «şâir veya nâsirin eserlerini yazarken umûmî dile karşı takındığı şahsî tavır, onu kendi zevk ve kâbiliyetlerine göre kullanma tarzı»dır. (26)

Bununla berâber, üslûpla muhtevâ iki farklı âlem olarak telakkî edilmemelidir. Üslûp ile muhtevâ beden ile rûh misâli birbirini tamamlayan unsurlardır.

Eski roterikçiler üslûbu dört ana grupta toplarlar:

1 — Üslûb-ı âdî
2 — Üslûb-ı müzeyyen.
3 — Üslûb-ı mutavassıt
4 — Üslûb-ı âlî.

«Enîsü'l-fusahâ»nın üslûbu, üslûb-ı âlî»ye girmektedir. Yani müellif burada hüner gösterme peşindedir.

Şiir ve İnşâ

«Eski Türk Edebiyâtı» deyince umûmiyetle hatırımıza «nazım»

---

(25) Tezkire-i Lâtîfî, matbû sh. 300 - 301
(26) Tercüman Ansiklopedik İslâm Lugatı, c. 2, sh. 737

gelir. Eski Edebiyatımızda nesir azdır. Nazım bir disiplin işi olduğundan onda alabildiğine yabancı kelime kullanmak veya terkipler sıralamak mümkin değildir. Ama nesirde serbestsiniz... İstediğiniz kadar yabancı kelime kullanabilir ve istediğiniz kadar terkipleri birnesri bir hüner gösterme sâhâsı olarak görmüşlerdir. Nitekim Lâtîfî de yukarda nazımdan nesre kayışının sebebini izâh ederken «o mahalde (nesir) herkes kanat çırpamaz» diyordu.

İnşânın Zîneti

Kelâmda «hüsn-i zâtî» ve «hüsn-i arazî» olmak üzere iki çeşit güzellik aranır. «Hüsn-i zâtî» belâgatla, «hüsn-i arazî» ise bedii sanatlarla sağlanır. Münşîler daha çok «hüsn-i arazî»ye önem vererek simetrik cümleler, birbiriin tâkip eden uzun terkipler ve seci, cinas biri ardınca sıralayabilirsiniz... İşte bu sebepten dolayıdır ki eskiler, gibi lafzî sanatlarla eserlerini süslemeyi bir hüner addetmişlerdir Lâtîfî, sıraladığımız bu zînetler yanında nesrini âyet, hadîs, kibâr-ı kelâm ve darb-ı meselelerle de süslemiştir. «Enîsü'l-fusahâ»da bunun örneklerini görmek mümkindir:

«Amâ ba'd eyyâm-ı serî'u'l-akdâm-ı mukallib-etvâr ve hengâm-ı tîz-kâm-ı hâdise-güzar. A'nî murûr-ı rûzigâr ve ubûr-ı leyl ü nehâr ki seyr ü sür'atde bâd-ı sebükbûr ve cûy-bâr-ı tiz-reftâr anunla hem-'ınân olmaz. (27)

Çarh-ı mukallib-i ahvâlün ahvâlinden ve teceddüd-i eyyâm u leyâlün tebeddül-i âcâlinden 'elleyletü hublâ' (*) muktezâsınca her an bir vâkı'a-i kibriyâ ve her dem bir hâdise-i uzmâ ba'îd olmaya ki şu'bede-bâz çarh-ı gerdûn ve sûret-perdâz dehr-i bûkalamûn bu çâder-i nil-gûn u ser-nigûndan her an bir sûret ve her zaman bin lu'-bet gösterür.» (28)

«Enîsü'l-fusahâ»nın girişini müteâkip ifâdenin biraz daha sadeleştiğini görüyoruz :

«Ve her dem sahn-ı saray-ı felek-unvânı a'nî meydân-ı dîvânı erbâb-ı hâcât ve eshâb-ı mühimmâtdan arsa-i arasât gibi memlû olurdı. Ve müzâhame-i milel-i muhtelifeden «ve'l-teffetü's-sâku bi's-sâkı» (**) hâletin virürdi. (29)

---

(27) a.g.e., V. 2 a
(*) Gece gebedir.
(28) a.g.e., V. 2 b
(**) O gün sevk, ancak Rabbına doğru olacak. (Kıyâmet S. Â. : 30)
(29) a.g.e., V. 3 b

«Sâbıkadan hem-dem-i şehr-yâr u nedîm-i nükte-güzâr-ı meclis-i Hazret-i Hudâvendigâr olmagın ğazab u ta'ab ve kahr-ı mâbeynden ma'zûr u mu'âf olmasın anlayup tekallüb-i ahvâl-i şâhdan gâfil ve bânû-yı dehrün zîver ü tezvîrine mâyil olup «Lâ yağurrannekküm bi-erba'ati eşyâ' : Şemsü'ş-şitâ' ve temeluku'l-a'dâ' ve dahkü mülâtafetü'l-ümerâ' ve tezehhüdün-nisâ (*) bu kavlden bî-haber idi. (30)

«Nâ-gâh Cenâb-ı cebbârdan ve cânib-i kâdir ü kahhârdan âyet-i «irci'î ilâ rabbik» (**) nidâsın gûş idüp efkâr u eşgâl u ahvâl-ı dünyâyı küliyen ferâmûş itdi.» (31)

«Tecemmülât-ı cihân-ı bed-mihre gâyetde ferîfteler ve tezeyyünât-ı arûs-ı dehre âşüftelerdür. «Fakîruhâ hayrânun ve ğaniyyühâ sekrân» (***) mefhûmunca her biri hevâ yolında dâmen-der-meynâ idüp şol peyk-i pûyân gibi murâdât-ı nefsâniyye-i cûyân olmışlardur.» (32)

Risâlenin muhtelif yerlerinden alınan yukardaki parçalar Lâtîfînin vücûda getirdiğini söylediği yeni nesir tarzının bütün özelliklerini taşımaktadır. Zîrâ, ifâde lafız ve manâ yönünden sağlam, darb-ı mesellerle süslenmiş ve pek anlaşılmayacak kadar da muğlak değil... Müellifin nesirde aradığı husûsiyetler de bunlar değil miydi?..

Lâtîfî'nin nesrinin bir diğer husûsiyeti de nazımla süslenmiş olmasıdır. Müellif, nesir olarak ifâde ettiği bir düşünceyi Türkçe yahut Farsça bir beyitle(bazan bir kıta veya mesnevî ile) özetler :

«Ve bi'l-cümle eşkâl-i havâdis-i eyyâm ki perde-i kazâ vü kaderden zâhir ve suver-i mebâhis-i ahvâl-i enâm ki serâ-perde-i takdîr-i hayr u şerden sâdır olur. Anun tedbîrinde sağîr u kebîr mîr ü vezir âciz ü kâsırlardur.

Her âteş ki dest-i kazâ ber-fürûht
Heme fikr u tedbîrhâ râ be-sûht (****) (33)

(*) Dört şey sizi aldatmasın : Kışın güneşi, düşmanın tabasbusu, emirlerin iltifatlı gülüşleri ve kadının zühdü...

(30) a.g.e., V. 7 a

(**) Rabbına dön! (Fecr Sûresi; Âyet : 28)

(31) a.g.e., V. 7 a

(***) (Bir memleket ki) fakirleri yoksulluktan şaşkın, zenginleri ise varlıktan sarhoş...

(32) a.g.e., V. 9 b

(33) a.g.e., V. 2 a

(****) Kazâ elinin tutuşturduğu her ateş, bütün fikir ve tedbirlerimizi yakıp yıktı.

«Ve'l-hâsıl recâ-yı kadr u rutbet ve ümmîd-i câh-ı rif'at idüp ekâlîm-i seb'a serdârları önünce hâdım-ı hidmet-güzâr ve rub'-ı meskûn şehr-yârları hidmetinde âlûde-i ğubâr olup arz-ı ubûdiyyet iderlerdi. Devletlû hüdâvendigâr da kimine in'âm-ı zerr ü sîm ve kimine tevcîh-i elviye-i ekâlîm eylerdi.

Mülûk-ı mülk-i âlem bendesiydi
Zamâne serverleri efgendesiydi» (43)

«Husûsan fî-zamânınâ, ehâlî-i rûzgâr a'nî sıgâr u kibâr bir mertebede mâyil-i dirhem ü dînâr ve bende-i dünyâ-yı gaddâr olmışlardur ki bin fazl u hünerden ve bin pend-i pür-iberden bir füls-i ahmeri her vechile yeg görürler. Cerîde-i ilm ü ibreti ve mecmû'a-i fazl u hikmeti hod kim okur kim dinler.

Zamâne halkınun oldı yanında fazl u kemâl
Behîmî lezzet ü 'ucb u libâs ü mâl u menâl» (35)

«Enîsü'l-fusah»nın üslûbunu müellifin Tezkiresinde en çok öğdüğü ve en çok yerdiği iki kişi hakkında kullandığı ifâdelerle karşılaştırmayı da düşündük... En çok sevdiği muhakkak ki «Necâtî»dir Çünkü onun yolunu tâkip ettiğini bizzat kendisi söylüyor. En çok yerdiğine gelince... Onun da (metin okununca görüleceği üzere) «Vâlihî-i Belgrâdî» olduğunda şüphe yoktur. Şimdi bu iki şâir hakkında Tezkirede kullandığı üslûba bakalım :

NECÂTÎ

«Tarz-ı gazelde üslûb-ı şu'arâ-yı sâbıkayı kendü zamânına gelince «Kütüb-i Mensûha» gibi nesh ve eş'âr-ı kudemânun akd-i bey'-i itibârın bey'-i fâsid gibi fesh itmişdür. Ve Zebân-ı Türkîde suhanverlik ve nükteperverlik şivesi anda tamamdur. Ve anun şi'r-i şîrini ve nazm-ı sihr-i mübeyyini var iken gayrılara defter-i dîvân tedvîn itmek harâmdur.

«Tarz-ı kelâm-ı şîrîn-beyânına âmme-i enâm mâil ü kâbil oldukları budur ki halâvet-i eş'âr-ı şeker-bârından ve letâfet-i güftâr-ı şehd-nisârından tıbâ'-ı enâm ve emzice-i havâs u avâm lezzet ü halâvet bulmışdur. Ve her şi'ri, hasb-i hâl-i âşık ve her bir beyti, mesele muvâfık âmm-gîr ü dil-pezîr oldıgıçün şöhret-i şi'rle meşhûr-ı 'âlem ve 'ınde'l-efâzıl ve'l-ehâlî makbûl ü müsellim olmışdur.» (36)

---

(34) a.g.e., V. 3 a
(35) a.g.e., V. 9 b
(36) Tezkire-i Lâtîfî : Matbû sh. 326

VÂLİHÎ-İ BELGRÂDÎ

«Bu devrün mukallid ü müteşâirlerindendür. Belde-i Mezbûrada «Mehmed-i gâv-çeşm» dimekle meşhûrdur. Ve bir birâderi dahı «Ahmed-i üştür-leb» lakabıyla mezkûrdur.

«Gâv-çeşm ü har-sadâ üştür-leb ü büzgâle-rûy»

Şanlarında bir mısra' vâkı' olmışdur. İkisi dahı kendi zu'mlarınca mufazzal u mükemmel ü akl-ı evvel geçinüp selefde vü halefde kat'â bir kimsenün vücûdına kâil degillerdür. Bir kavle bin huccet-i kâtı'a ve hezâr berâhîn-i sâtı'a îrâd u ibrâz itsen kendü i'tikâd u inâdları tarîkından dönmege kâbil degüllerdür. Takattu u evzân ve ahvâl-i bahr u mîzân bilmedüklerinden biri şi'rün hurûfın ve cezm ü vukûfın sayar ve biri dahı çöpden endâze düzüp didigi şi'rün mısra'ların ölçer ve bir iki harf ziyâde gelse bir kelime-i terhîmdür deyü iki bölerdi. Her biri kendi zu'munca dil-beri medh ider. Ammâ medhleri zemme ve vasfları nemme çıkar.» (37)

Bu iki parça, «Enîsü'l-fusahâ» ile «Tezkiretü'ş-şuarâ»nın üslûbunu mukâyesede kesin hüküm vermek için yeterli olmamakla berâber «parça bütünün habercisidir» diyerek bir karşılaştırma yapacak olursak «Enîsü'l-fusahâ»nın *üslûbunun «Tezkire»de kullanılan üslûpdan* pek geri kalmadığı hattâ zaman zaman, kullanılan muhkem ve müzeyyen ifâdelerle onu geçmiş olduğunu görürüz...

(37) a.g.e., sh. 355 - 356

EVSÂF-I İBRÂHÎM PÂŞÂ

a) Muhtevâ

«Evsâf-ı İbrâhim Paşa»da üslûptan önce muhtevâ dikkatimizi çekiyor. Burada Lâtîfî (risâlenin adından da anlaşılacağı üzere) Paşa'nın vasıflarını sıralamaktadır. Müellif, yıllardır sadâret makâmına onun gibi herkesin isteğini yerine getiren cömert bir vezîrin gelmediğini belirttikten sonra İbrâhim Pâşa'nın para mübtelâsı bir kişi olmadığını aksine hayır-hasenât sahibi bir zât olduğunu bu sebeple vezirler arasında kendisine «vezir-i zer-nisâr» dendiğini söyliyerek onun himmet ve cömertliğinden şöyle söz eder: «Himmet-bülend-i felek-peyvendi fark-ı felekden berter ve bezl ü cûd u sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Bir berg-i sebz virüp sunan gedâya bir muşt sîm ü zer ve dem olurdı ki bir kef zer içre la'l ü güher bagışlardı.» (38)

Fakat halk bu derece cömert bir devlet adamının kıymetini yerine «uğursuz bir baykuş» konunca ancak idrâk edebilmiştir:

Tâ gelmeyince yerine bir nahs-ı büm-ı şûm
Bilmedi yümn-i sâyesin iller hümâ gibi. (39)

Lâtîfî, o devirde İbrâhim Paşa'nın himmet ve yardımıyla nice «üftâde-i yetîm»in «dürr-i şeb-nem» misâli «hâkden eflâk»e çıktığını ve marifet sahiplerinin de baştan ayağa lutf u ihsâna ğark olduklarını belirterek :

Çarh-ı hezâr-dide ki ider câ-be-câ nazar
Görmedi bir anun gibi âli-hümâ nazar (40)

demekten kendini alamaz.

Müellif, Sultân Murâd devrinden beri sanat erbâbının, Pâdişah

---

(38) Evsâf-ı İbrâhim Paşa, V. 1 a
(39) a.g.e., V. 1 b
(40) a.g.e., V. 2 a

ve diğer devlet büyüklerine Kasîde ve risâleler sunarak onların hediyelerinden istifâde ettiklerini ancak, İbıâhim Paşa'nın vefâtından sonra sanatkârların bu bahşişlerinin tamâmen kesilmiş olduğunu şöyle anlatır: «Murâd Han Gâzi zamanından ol tarihe gelince zümre-i şu'arâ ki selâtîn-i Osmâniyyenün evsâfın idüp tevârihin eger manzûm ve eger mensûr yazarlardı. Hızâne-i âmireden her sâl salyânelerin alurlardı. Ve kasâyid ü resâyıl ile Pâdişah-ı âlem-penâhun mehâmidin idüp atâyasından behre-mens olurlardı. Merhûm ve mağfûrun-leh sard-ı sadâretden gidüp ol makâm-ı kerîme vedâ itdükden sonra zümre-i mezbûrenün teşrîfât u cevâyizi küliyen kat' oldı Ve erbâb-ı şi'r ü inşânun kadr u rağbeti ref' olup encümen-i cem'iyyetleri bozuldı.» (41)

Bu gerçeği «Hasan Çelebi Tezkiresi»nde Zâtî'nin de ifâde etmiş olduğunu görüyoruz :

«İbrâhim Paşa fevt olup Ayas Paşa vezâreti ve Mahmûd Çelebi defterdârlığı alup izdiyâd-ı hızâ'in-i sultâni içün zevâid-hârları zu'mlarınca zevâ'id-i rûzgârdur deyu ref'itmege nasb nefs itdüklerinde bizim dahı câize vü salyânelerimiz kat' olunup nihâl-i a'mâlimiz bostân-ı lutf ve nevâl-i sultân-ı melek-hısâlden kal' u kam' olundı. Hâlâ zilletle me'nûs ve devletden me'yûs fakr u fâkayı zâd-ı âhiret ve ayn-ı iksîr-i mağfiret bilüp bu hâl ile geçinirüz.» (42)

Lâtîfî, İbrâhim Paşa'nın edipleri himâye etmesinin sebebini, kendisiinn de edebiyatla ilgilenmesinden ileri geldiğine bağlayarak risâleyi Paşa'nın şu beytiyle bitirir :

Okıman şimden girü Ferhâd u Mecnûn Kıssasın
'Işk yolında zene meyleylemez merdâneler. (43)

b) Üslûp

«Evsâf-ı İbrâhim Paşa»nın üslûbu genel olarak «Enîsü'l-fusahâ»-nın üslûbundan farklı değildir. «Enîsü'l-fusahâ»da olduğu gibi risâlenin girişinde ağır bir ifâde kullanılmıştır:

«Âsaf-ı Saf-ârâ-yı âlî-şân ve düstûr-ı Cem-kadr u Husrev-nişân idi. A'sâr-ı Osmâniyânda mesned-i vezârete ve menzil-i sadarete adîl ü bedîl bir vezîr-i hâtem-nazîr-i bülend-himmet ve kerîm-i kâm-bahş-ı şâh-rutbet gelmiş degüldür.» (44)

(41) a.g.e., V. 2 a
(42) Kınalı-zâde Hasan Çelebi : a.g.e., C. 1, Sh. 390
(43) Evsâf-ı İbrâhim Paşa, V. 2 b
(44) a.g.e., V. 1 a

Bu, uzak manası kastedilen kelime, terkîp ve simetrik cümleleri müteâkip üslûbun sadeleştiği görülüyor:

«Ol bir âlî-nazar u hümâ-himmet idi ki yümn-i himmet ve hüsn-i inâyet eyleyince fakîr ü bî-kadr saff-ı niâlden sâhib-i sadr ve hakîkî zilletden refî'u'l-kadr itmişdi. Ve nice üftâde-i yetîmi dürr-i şeb-nem gibi pertev-i mihr-i 'inâyetle hâkden eflâke iletmişdi.» (45)

Evsâf-ı İbrâhim Paşa»da nesir yine Farsça ve Türkçe beyitlerle süslenmiştir :

«Himmet-bülend-i felek-peyvendi fark-ı felekden berter ve bezl ü cûd u sehâsı Hâtem-i Tay'dan ekser idi. Bir berg-i sebz virüp sunan gedâya bir muşt sîm ü zer ve dem olurdu ki bir kef zer içre la'l u güher bagışlardı.

Kerem dâran-ı âlem-râ derem nîst
Derem dârân-ı âlem-râ kerem nîst» (*) (46)

«Ve erbâb-ı şi'r ü inşânun kadr u rağbeti ref' olup encümen-i cem iyyetleri bozuldı. Dahı ol sadra ana mümâsil bir sühan-fehm-i kerîmü'ş-şân u nüktedân gelmedi :

Gelmeye ana göre cû-yı sehâ
Çok döne dahı âsiyâb-ı felek» (47)

Lâtîfî'nin bu risâlesinde âyet, hadis, kibâr-ı kelâm ve atasözleriyle müzeyyen bir üslûp göremiyoruz. Müellif'in, Tezkiresinde vücûda getirdiğini söylediği yeni nesir tarzına örnek eserlerini sayarken «Evsâf-ı İbrâhim Paşa»dan söz etmeyişi de bu sebepten olsa gerek...

---

(45) a.g.e., V. 1 b
(*) Dünyada cömert olanın malı yok; malı olan da cömert değil.
(46) a.g.e., V. 1 a
(47) a.g.e., V. 2 a

SONUÇ

Bu çalışmamızla Lâtîfî'nin şimdiye kadar adı bilinen fakat nüshalarına rastlanamayan iki risâlesi daha ortaya çıkmış oldu.

Risâleler, İbrâhim Paşa hakkında yeni mâlûmât ihtivâ etmiyorsa da (cömertliği hâriç) (*) eski bilgileri te'yîd eder mâhiyettedir. Sözgelimi Paşa'nın idâm ediliş sebebi hakkında Celâl-zâde Mustafa Bey'den naklen Peçevî Tarihi'nde verilen bilgiler (inanç zayıflığı) kuvvet kazanmış oldu.

Bu arada 15. asırda Sinan Paşa ile başlayan süslü nesir cereyânının bir örneğini daha görmüş olduk. Sanatlı, mübâlağalı, âyet, hadîs, kibâr-ı kelâm ve atasözleriyle müzeyyen Osmanlı nesri sözkonusu edildiğinde Lâtîfî'nin adı geçen risâlelerinden de (özellikle Enîsü'l-fusahâ) muhakkak bahsedilecektir.

Ayrıca Müellif'in İbrâhim Paşa'nın halefi Ayas Paşa hakkında :

«Diridi kim görürse ol şûmı
Ol hümâ yerine konan bu mı?»

yahut

«Tâ gelmeyince yerine bir nahs-ı bûm-ı şûm,
Bilmedi yümn-i sâyesin iller hümâ gibi.»

diyecek kadar inandığını söylemekten çekinmeyen sağlam karekterli bir şahsiyet olduğu da ortaya çıkmış oldu...

(*) İbrâhim Paşa hakkında mâlûmat veren kaynaklarda onun cömertliğinin bu ölçüde ele alındığına biz şahsen rastlayamadık.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmde Cevdet (Paşa) : Belâgat-ı Osmâniye İst. 1299
Âli (Gelibolulu) : Künhü'l-ahbâr, İst. Ünv. Ktp. T.Y. No: 5959
Âşık Çlebi : Meşâ'iru'ş-şu'arâ, Neşreden : G. M. Meredith Owens London 1971
Banarlı, N. Sâmi : Resimli Türk Edebiyatı Tarihi c. 1-2, İst. 1971
Bursalı Mehmet Tâhir : Osmanlı Müellifleri, c. 3, İst. 1333
Çavuşoğlu, Mehmet : Dîvanlar Arasında, Ank. 1981
Çetin, Nihad : Lâtîfî, İslâm Ansiklopedisi c. 7
Dânişmend, İ. Hâmi : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c. 2, İst. 1948
Gökbilgin, M. Tayyib : İbrâhim Paşa, İslâm Ansiklopedisi, c. 5/11
Kabaklı, Ahmet : Türk Edebiyâtı, c. I-III, İst. 1967
Köprülü, M. Fuad : Türk Edebiyatı Tarihi, İst. 1980
Kınalı-zâde Hasan Çelebi : Tezkiretü'ş-şuarâ, c. 1-2 Haz. Dr. İbrâhim Kutluk Ank. 1978 - 1981
Lâtîfî : Tezkire-i Lâtîfî, İst. 1314
» : Evsâf-ı İstanbul, Haz. : Nermin Suner İst. 1977
Lvend, A. Sırrı : Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, İst. 1973
» » : Ümmet Çağı Türk Edebiyatı, Ank. 1962
Öztuna, Yılmaz : Büyük Türkiye Tarihi, c. 3, İst. 1977
Peçevî : Tarih-i Peçevî, İst. 1283
Sehî Bey : Heşt Behişt, Tercüman 1001 Temel Eser, No: 152
Sevgi, Ahmet : Evsâf-ı İbrâhim Paşa, Türk Edebiyatı Dergisi, S. 108
» » : Enîsü'l-fusahâ, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl : XXII/1-2
» » : Evsâf-ı İbrâhim Paşa, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl : XXII/1-2
» » : Lâtîfî'nin «Enîsü'l-fusahâ» adlı eserinin Muhtevâ ve üslûbu üzerine bir inceleme, Türk Kültürü Araştırmaları, Yıl : XXIV/2
Sinan Paşa : Tazarru'nâme, Hz. : A. Mertol Tulum, İst. 1971
Sevük, İ. Habib : Tanzimatdan Beri Edebiyat Tarihi, İst. 1944
Tercüman Ansiklopedik İslâm Lugatı, c. 2, İst. 1982
Uzunçarşılı, İ. Hakkı : Osmanlı Tarihi, c. 2, Ank. 1983

FAYDALANDIĞIMIZ LUGATLAR

Devellioğlu, Ferit : Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ank. 1970
Etik, Ârif : Farsça - Türkçe Lugat, İst. 1968
Muallim Naci : Lugat-ı Nâcî, İst. 1978
Şemseddin Sâmi : Kâmûs-ı Türkî, İst. 1317

SÖZLÜK

— A —

ÂB : Su
ÂCÂL : Vâdeler, tabiî ömrün sonları.
ACÎB : Tuhaf
ÂD : Yemen tarafında bulunan ve Hûd Peygamber tarafından imâna getirilemediği için Allah tarafından yok edilen bir kavmin adı.
ÂDİL : Adâletli, doğru.
ADÎL : Müsâvi, eşit.
ÂF - TÂB : Güneş
ÂGÛŞ : Kucak
AHTER : Yıldız
AKDÂM : Ayaklar
AKMIŞA : Kumaşlar
AKSÂ : Son, en son.
ÂLÂ : İhsanlar, bahşişler.
A'LÂ : En yüksek
ALÂYIK : İlgiler, ilişkiler.
ÂLÂYİŞ : Depdebe, gösteriş.
ALE'D - DEVÂM : Dâimî sûrette, devamlı.
ÂLÎ : Yüce, yüsek.
ÂLÎ - KADR : Çok saygı değer.
ÂLÛDE : Bulaşmış, bulaşık.
ÂLEM-PENÂH : Âlemin sığınacağı yer.
ÂMÂN : Eminlik, korkusuzluk.
ÂN : Lahza, pek az bir zaman.
-ÂRÂ : Süsliyen, beziyen.
ÂRESTE : Bezenmiş, süslenmiş.
ÂRÂYİŞ : Süs, zînet.
ARSA-İ ARASAT : Mahşer yeri.
ARÛS : Gelin
ÂSAF : Vezir
A'SÂR : Yüzyıllar, asırlar.
ÂSÎB : Belâ, musîbet.
ÂSİYÂB : Su değirmeni.
ÂSÛDE : Rahat, dinç.
ÂŞİNÂ : Bildik, tanıdık.
ÂŞÜFTE : Delicesine seven.
ATÂ : Bağışlama, bahşiş.
ÂTIR : Güzel kokulu.
A YÂN : Memleket ileri gelenleri.

ÂYENDE	:	Gelen, gelici.
AZAMET	:	Büyüklük, ululuk.
AZL	:	İşinden çıkarma.
AZMAK	:	Sel.

— B —

BA'D	:	Sonra
BAÎD	:	Uzak
BAHT	:	Tâlih, kader, kısmet.
BÂNÛ	:	Kadın, hâtun.
BASÎT	:	Yer, zemîn.
BAST	:	Yayma, açma.
BEGÂYET	:	Pek çok, oldukça.
BEHÂYİM	:	Hayvanlar.
BEHCET-KAMER	:	Ay yüzlü.
BEHÎMÎ	:	Hayvanlara âit.
BEHRE	:	Nasip, hisse.
BEHRE-MEND	:	Hissedâr, nasibi olan.
BERG	:	Yaprak.
BERK	:	Şimşek
BEVK	:	Musîbet, felâket.
BEZL	:	Bol bol verme, saçma.
BEZM	:	Meclis
BÎ-HADD	:	Sınırsız
BÎ-KES	:	Kimsesiz.
BÎRÛN	:	Dış
BUKALEMÛN	:	Düşünce ve kanâatini sık sık değiştiren.
BÛM	:	Baykuş
BU'L-HEVES	:	Maymun iştahlı.
BÛS	:	Öpme, öpüş.
BU RESME	:	Böyle, bu şekilde.
BÜLEND-PÂYE	:	Rütbesi yüksek.
BÜNYÂN	:	Yapı, binâ.
BÜYÛT	:	Evler.

— C —

CÂH	:	Makam, mevki.
CAHÎM	:	Cehennem.
CÂME	:	Elbise
CÂNN	:	Cin tâifesi.
CÂVİDÂN	:	Ebedî.
CELÂL	:	Büyüklük (Allah'ın azameti hakkında kullanılır.)
CEMÂL	:	Güzellik (Allah'ın sıfatı olarak kullanılır.)
CEVÂHİR	:	Kıymetli taş, elmas.
CEVÂYİZ	:	Bahşişler, armağanlar.
CEVELÂN	:	Dolaşma, gezinme.
CİNÂN	:	Cennetler.
CÛD	:	Cömertlik,elaçıklığı.
CÛYÂN	:	Arayıcı, arayan.
CÛYBÂR	:	Çay, dere.

— Ç —

ÇARH	: Felek, dünyâ.
ÇEŞM	: Göz.
ÇÎN	: Çin.

— D —

DÂD	: İhsan.
DÂMEN-DER-MEYÂN	: Eteği belinde, işe hazır.
DÂR	: Ev
DÂRÂ	: Keyâniyân denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncuşu, hükümdâr.
DÂRÂT	: Dapdeb.
DÂR-I İŞRET	: Zevk ü safâ yeri.
DEFÂİN	: Defîneler.
DEHR	: Zaman, devir, dünyâ.
DEM-BE-DEM	: Her an.
DER	: Kapı
DERÛN	: İç, içeri.
DEST	: El
DÎBÂ	: Bir çeşit ipek kumaş.
DİL-ÂRÂM	: Gönül kapan, gönül okşıyan.
DİL-KEŞ	: Gönül çekici.
DİL-SÛZ	: Gönül yakan.
DÎNÂR	: Eski bir altın para.
DİRAHŞAN	: Parlak, parlıyan.
DUHTER	: Kız
DÛN	: Aşağı, aşağılık.
DÜR-İ ŞEBNEM	: Çiy tanesi.
DÜSTÛR	: Vezir.
DÛŞÎZE	: Genç kız, bâkire kız.

— E —

EDÂNÎ	: Aşağılık kimseler.
EDNÂ	: Pek aşağı, en bayağı.
EFLÂK	: Felekler.
EFLÂKİYÂN	: Melekler.
-EFŞÂN	: Saçan, dağıtan.
EKÂLÎM	: Memleketler.
EKSER	: Daha ziyâde.
ELTÂF	: Lütûflar.
ELVİYE	: Sancaklar.
ELYAK	: Daha lâyık.
EMTİ A	: Satılacak şeyler, mallar.
ENÂM	: Halk, insanlar.
ENBÛH	: Kalabalık
ENÎN	: İnleme.
ENÎS	: Dost, arkadaş.
EPSEM	: Sağır
ERBÂB-I HÂCÂT	: İhtiyaç sahipleri.

ERÂZİL : Reziller, yüsüzler.
ESB : At
ESKEF : Eskici, köşker.
ESNÂ : Vakit, sıra.
ESTER : Katır.
EŞGÂL : İşler, güçler.
ETVÂR : Hal ve hareketler.
EVC-İ RİFAT : Yüksekliğin son noktası.
EYYÂM : Günler.
EYVAN : Köşk.
EZİMME : İdâre, dizginler.

— F —

FAHÛR : Çok öğünen.
FARK : Tepe.
FÂRİS : Süvâri.
FERÂMÛŞ : Unutma.
FERHUNDE : Mesut, mutlu.
FERÎD : Eşiolmayan, tek.
FERÎDÛN : Mitolojik bir şahsiyettir. Adâleti ile meşhurdur. Benzetme yoluyla «kudretli hükümdar» manasına gelir.
FİRÎFTE : Aldanmış.
FEVK : Üst.
FUÂD : Gönül.
FÜDÂDE : Düşmüş, düşkün.
FÜLK : Gemi, sandal.
FÜRÛ-MÂYE : Soysuz, aşağılık kimse.
FÜSAHÂ : Fasihler, güzel, düzgün ve açık konuşanlar ve yayanlar.

— G —

GÂH : Bâzan, kimi vakit.
GALEBE : Gâlip gelme, çokluk, kalabalık.
GÂLİYE : Kadınların saçlarına sürdüğü kokulu bir madde.
GAMZ : Münâfıklık etme, koğulama.
GARK : Boğulma.
GARRÂ : Gösterişli, şatafatlı.
GEDÂ : Dilenci, yoksul.
GELÛ : Boğaz.
GENC : Hazîne, defîne,
GERDÛN : Felek, dünyâ.
GEŞT : Gezme, dolaşma,
GİRÂN-KADR : Kudret ve itibâr sahibi.
GİRÂN-MÂYE : Pahası ağır, kıymetli, değerli.
GİRDÂR : Meşgûliyet, âdet.
GİRİFTÂR : Tutkun, tutulmuş.
GULÂM : Bıyığı çıkmamış genç delikanlı.
GUBÂR : Toz.
GULGULE : Gürültü, şamata.
GÛŞ : Kulak, işitme, dinleme.
GÜZÂR : Geçme, geçiş.
GÜZÎN : Seçkin.

— H —

HÂK	:	Toprak.
HÂKİYÂN	:	Dünya halkı, insanlar.
HALEF	:	Memurlukta birinden sonra gelip onun yerine geçen kimse
HÂRÂ	:	Katı taş, mermer.
HASEB	:	Asillik, soy temizliği.
HASNÂ	:	Güzel kız.
HAŞYET	:	Korku.
HÂTEM-İ TAY	:	Tayy kabîlesine mensup ve cömertliği ile meşhur olan «İbn Abdiliah Bin Sa'd»ın lakabı.
HAYF	:	Vah! Yazık.
HAYYÛT	:	Ejder, ejderha.
HAZÂYİN	:	Hazîneler.
HEDÂYÂ :	:	Hediyeler.
HEM-ÇÛN	:	Gibi.
HEM-DEM	:	Can-ciğer arkadaş.
HEMÎŞE	:	Dâimâ, her vakit.
HEM-SER	:	Arkadaş, kafadar.
HENGÂM	:	Zaman, asır.
HERCÂYÎ	:	Sebatsız, vefâsız.
HERGİZ	:	Aslâ, katiyyen.
HEZÂR	:	Pek çok, binlerce.
HİDMET-GÜZÂR	:	Şunun bunun işini görüveren kimse.
HİKMET-NÜMÂ	:	Hikmet gösteren, hikmetil.
HÎN-İ TARAB	:	Şenlik ânı.
HİRÂS	:	Korku.
HÛB	:	Güzel, hoş.
HUBB	:	Sevgi.
HUBLÂ	:	Gebe.
HUDDÂM	:	Hizmetçiler.
HUDÛS	:	Sonradan peydâ olma, meydana gelme.
HUMÂ	:	Devlet kuşu, sa'âdet.
HURŞÎD	:	Güneş.
HÜSNÂ	:	En güzel, çok güzel.

— İ —

İBÂD	:	Kullar.
İFFET	:	Nâmus.
İ'TİZÂR	:	Özür dileme.
İKBÂL	:	Bahtlı.
İKD ÂM	:	Gayret ve sebâtla çalışma, devâmlı çalışma,
İNÂN	:	Dizgin, idâre etme.
İNS	:	İnsanlar.
İRSÂL	:	Gönderme.
İRTİŞÂ	:	Rüşvet alma, rüşvetçilik.
ÎSÂL	:	Ulaştırma.
ÎSÂR	:	İkrâm, bahşiş.
İSKENDER	:	Makedonya hükümdârı Filip'in oğlu. Metinde haşmet, saltanat, gibi alâkalar gözetilerek kullanılmıştır.

İSMET	: Masumluk,temizlik.
İSTİMDÂD	: Yardım isteme.
İTTİBÂ	: Tâbi olma, uyma.
İYÂN	: Açık, âşikâr, belli.
İ'ZÂZ	: Azîz kılma, saygı gösterme.
İZDİHÂM	: Kalabalık, yığılma.

— K —

KABZ U BAST	: Kapanıp açılma, daralıp genişleme.
KADH	: Zemmetme, çekiştirme.
KADÎM	: Eski
KADEM	: Ayak
KÂFFE	: Hep, bütün, cümle.
KÂHİR	: Kahredici, yok eden.
KAL'	: Çıkarma, koparma.
KAKNUS	: Delikli gaagsından rüzgâr esdikçe türlü türlü sesler çıkaran bir kuş.
KAM'	: Ezme, kırma..
KÂM-BAHŞ	: Herkesin istediğini yerine getiren.
KÂN	: Bir şeyin menbaı, kaynağı.
KÂŞÂNE	: Köşk.
KATRE	: Damla
KEBÎR	: Büyük, ulu.
KEBK-REFTÂR	: Keklik yürüyüşlü.
KEFF	: Avuç.
KEMHÂ	: İpek kumaş.
KEMÎN	: Pusu, pusuya gizlenmiş adam.
KEMÎNE	: Âciz
KEMTER	: Hakîr
KEM-YÂB	: Az bulunan, nâdir.
KENÎZEK	: Küçük câriye.
KERÎM	: Kerem sahibi, cömert.
KESB	: Çalışıp kazanma.
KEVN	: Olma, var olma, varlık, vücûd.
KEYVÂN	: Zühal gezegeni.
KİBÂR	: Büyükler, ulular.
KİBRİYÂ	: Büyüklük, ululuk.
KUSÛR	: Köşkler.

— L —

LÂ-CEREM	: Şüphesiz, elbette.
LÂCEVERDÎ	: Lâcivert renkte.
LÂ-TEKLÎF	: Teklifsiz, sormadan.
LÂ-YUADD	: Sayılmayacak kadar çok.
LÂ-YUHSÂ	: Hesâba gelmez.
LEÂL	: İnciler.
LEB	: Dudak.
LEYL	: Gece

LİBÂS : ESVÂB, elbise.
LİCÂM : Gem
LU'BET : Herkesi hayrette bırakan şey, hâl.
LÜ'LÜ' : İnci.

— M —

MAÂZA'L-LÂH : Allah korusun!
MAHAK : Üzerinde altın tecrübe olunan bir nevi siyah taş.
MAHCÛB : Kapalı, örtülü.
MAHMİDET : Medhetme, övme.
MÂNEND : Gibi
MASDÛKA : Doğru söz, gerçek.
MEÂB : Sığınılacak yer.
MEDFÛN : Defn olunmuş, gömülmüş.
MEFTÛN : Gönül vermiş, tutkun.
MEHÂBET : Azamet, ululuk, büyük görünme.
MEKÂRİM : Keremler, cömertlikler.
MELEK-ZÎNET : Melek zînetli.
MEMÂLİK : Memleketler, ülkeler, bir devletin toprağı.
MEMLÛ : Doldurulmuş, dolu.
MENÂZIR : Manzaralar, görünüşler.
MENÛT : Asılı, asılmış,bağlı.
MERGÛB : Rağbet edilmiş, istenilen, beğenilen.
MERKAD : Mezar, kabir.
MESÂLİH : İşler.
MESNED : Rütbe, derece, makam.
MEŞHED : Bir adamın şehid olduğu yer.
META' : Elde bulunan varlık, sermaye.
METÂNET : Sağlamlık.
MEZBÛR : Adı geçen.
MİHR : Güneş, sevgi.
MİHRE : Acemi ördekleri avlamak için su kenarlarına bağlanan ördek.
MÎNÂ-FÂM : Mina renkli, cam mavisi.
MÎR : Âmir, kumandan, bey.
MİSMÂR : Çivi, kazık.
MİYÂN : Orta, ara, aralık.
MUACCİB : Hayrete düşüren, şaşkınlık veren.
MUALLÂ : Yüce, yüksek, makamı rütbesi yüksek.
MUGANNİYE : Kadın şarkıcı.
MUHADDERE : Kapalı, örtülü, namuslu kadın.
MUHANNES : Korkak, nâ-merd, kaleş.
MUKALLİB : Kalbeden, başka şekle sokan.
MUKBİL : İkballi, mesûd, bahtiyar.
MUKTEZÂ : İktizâ etmiş, lazım gelmiş.
MUNAKKAŞ : Nakışlı, işlemeli, resimli.
MURASSA' : Kıymetli taşlarla bezenmiş.
MUSTAĞRIK : Gark olmuş, batmış.
MUŞA'BİD : Hokkabaz.
MUŞT : Avuç.

MUTALLÂ : Yaldızlı.
MUZÂHAME : Kalabalık, bir yere itişe kakışa hücum etme.
MUZAHRAF : Sahte yaldız, süprüntü.
MU'ZI L : Güç, müşkil.
MÜBREM : Kaçınılmaz, önlenemez.
MÜBEYYİN : Bildiren, açıklayan.
MÜCÂRÎ : Yarış etme.
MÜLEMMA' : Parlak.
MÜLK-İ RÛHÂNİYYET : Âhiret yurdu.
MÜLÛK : Hükümdarlar.
MÜNSEDD : Kapanma, kapanan.
MÜREBBÂ : Terbiye edilmiş.
MÜRÛR : Geçip gitme, sona erme.
MÜTEHAMMİL : Tahamül eden, dayanan.
MÜTEKÂSİRE : Çoğalan, çoğalmış.
MÜTEZÂYİD : Ziyâdeleşen, çoğalan, artan.
MÜTÛN : Metinler.

— N —

NÂ-GÂH : Ansızın, birdenbire.
NAGAMÂT : Güzel sesler, ezgiler.
NAHS : Uğursuz, uğursuzluk.
NAKKÂŞÂN : Ressamlar.
NAKŞ-BEND : Süslemeli dokuma sanatkârı.
NAKZ : Bozma, bir sözleşmeyi yok sayma.
NA'MÂ : Nimet, ihsan, bahşiş.
NASB : Bir memurluğa tayin.
NÂ-SENC : Ölçüsüz.
NASS-I KÂTI : Manası açık olan K. Kerim âyetlerinden delil olaark gösterilen âyet.
NÂZENÎN : Cilveli, nârin, ince yapılı.
NEHÂR : Gündüz.
NESEB : Nesil, soy.
NEŞV U NEMÂ : Yetişip büyüme, boy salma.
NEVMÎD : Ümidsiz.
NİL-GÜN : Nil renkli.
-NİSÂR : Saçan, saçıcı.
NİTÂK : Kuşak, kemer.
NÜKTE-GÜZÂR : Nükte yapan.
NÛ Ş : İçki, işret.

— P —

PÂKÎZE : Temiz, lekesiz.
PÂY-MÂL : Ayak altında kalmış, çiğnenmiş.
PENÂH : Sığınma, sığınılacak yer.
-PERDÂZ : Tertipliyen, düzenliyen.
PERÎ-TAL'AT : Perî yüzlü.
PERTEV : Işık, parlaklık.
PERVERDE : Beslenmiş, terbiye edilip yetiştirilmiş, büyütülmüş.

PEYK : HABER VE MEKTUP getirip götüren.
PEYVEND : Ulaşma, varma, bağ, ilgi.
PÎRÂYE : Süs.
PÎRE-ZEN : Kocakarı.
PÜR-ENVÂR : Işık dolu.
PÜR-SÜRÛR : Sevinç dolu.

— R —

RAKS : Dans etme.
RÂM : İtâat eden, boyun eğen.
RÂSIH : Sağlam, temeli kuvvetil.
REFÎ U'L-KADR : Kadri yüce.
REFTÂR : Salınarak edâlı yürüyüş.
RESSÂMÂN : Ressamlar.
RESİDE : Erişmiş, olgunlaşmış.
REVÂK : Üstü örtülü önü açık yer, sundura.
REVÂNE : Giden, yürüyen.
RİF'AT : Yükseklik, yücelik, büyük ve büyük rütbe.
RİSÂLE : Kısa yazılmış küçük kitap.
RÎŞ-HAND : Bıyık altından gülme,
RİYÂ : Özü sözü bir olmama, iki yüzlülük.
RUB' : Dörtte bir.
RUB-I MESKÛN : Dünyanın üzerinde yaşanılan dörtte bir kısmı.
RUCHÂN : Üstünlük, üstün olma.
RUHSAT : İzin, müsâde.
RUMMÂNÎ : Nar çiçeği renginde olan.
RÛ-YI ZEMÎN : Yer yüzü.
RÛZ-I HISÂB : Hesap günü.
RÜKN : Nüfuzlu, ehemmiyetli kimse, bir şeyin temel direği.

— S —

SABÂ-ŞİTÂB : Rüzgâr gibi süratli.
SÂDIR : Çıkan.
SAFÂ : Gönül şenliği, eğlence.
SAF-ÂRÂ : Asker safını süsleyen.
SAFF-I NİÂL : Meclisin en aşağı yeri.
SAGÎR : Küçük.
SAHN : Avlu.
SA'ÎD : Mesûd.
SAKF : Tavan, çatı.
SÂL : Yıl.
SALYÂNE : Yıllık ücret.
SANDALÎ : Sandal ağacından yapılmış, sandalye.
SÂTI : Yükselen, yükseldikce yükselen.
SA'Y : Çalışma, çabalama, gayret etme.
SÂYE : Gölge, himâye , yardım.
SEB'A : YEDİ
SEBÜK-BÂR : Yükü hafîf.
SEHL : Kolay.

SELEF : Bir makamda daha önce bulunmuş olan kimse.
SEMİN : Pahalı, kıymetil.
SERÂ : Toprak.
SERÎ' : Süratli.
SERMED : Ebedî
SERNİ-GÛN : Başaşağı olmuş, ters dönmüş, talihsiz.
SIGÂR : Küçükler.
SIKLET : Ağırlık, yük, sıkıntı.
SÎM : Gümüş.
SİPİHR : Gökyüzü, talih.
SÎT : Ün, iyi şöhret.
SİYÂB : Giyecekler, elbiseler.
SÛD : Sevdâlar.
SÛRET : Biçim, görünüş, kılık.
SÜDDE : Kapı, eşik.
SÜLEYMÂN : Süleyman peygamber, ins ü cinn.e hâkim oluşu, bir padişah olarak sonsuz derecede iktidâra sahip oluşu münâsebetleriyle zikredilmektedir.
SÜRÛD : Şarkı, türkü.
SÜRÛR : Sevinç.
SÜRUR : Tahtlar.

— Ş —

ŞAGAB : Fitne uyandıran.
ŞÂHENŞÂH : En büyük pâdişah, imparator.
ŞAKÎ : Yol kesen, haydut.
ŞÂMİH : Yüksek, âlî
ŞÂYESTE : Yakışır, uygun.
ŞÂYGÂN : Lâyık, yakışır, münâsip.
ŞEDDÂD : Âd kavminin hükümdârıdır. Meşhûr İrem Bağı'nı kuran kişi.. Zevk ü safâ ve azamet sembolü olarak kullanılır.
ŞEHR-YÂR : Pâdişah, hükümdar.
ŞEKVÂ : Şikâyet, hoşnutsuzluk.
ŞÖHRE : Şöhretli, şöhreti ağızlarda dolaşan.
ŞU'BEDE-BÂZ : Hokkabaz.
ŞÛM : Uğursuz.
ŞÜKÛH : Ululuk.

— T —

TA'AB : Yorgunluk,sıkıntı, meşakkat.
TAALLUK : İlgisi, ilişiği olma.
TAAMMUK : Derinleşme.
TÂB-DÂR : Parlak, ışıklı.
TÂBENDE : Parlıyan, ışık veren.
TÂB-NÂK : Parlak, ışıklı.
TAHRÎR : Yazma, kitap yazma.
TÂLİBÂN : İstekliler.
TASARRUF : Sâhip olma.
TAVÎLE : Hayvan katarı.

TEBAHHUR	:	Bir ilimde derin ihtisas kaaznma.
TEBEDDÜL	:	Değişme, başka hâle girme.
TECEDDÜD	:	Yenilenme, tazelenme.
TECEMMÜLÂT	:	Süslenmek üzere kulanılan eşyâ.
TEFAHHUS	:	İnceden inceye araştırma.
TEFVÎZ	:	Dağıtım.
TEHÎ	:	Boş.
TEKELLÜM	:	Konuşma.
TEMELLUK	:	Yaltaklanma, tabasbus.
TENEVVÜR	:	Nurlanma, parlama.
TERAFFU'	:	Yükselme.
TERBİYET	:	Besleyip bütüyme, alıştırma.
TERGÎB	:	Arzu ettirme, isteklendirme
TESVÎD	:	Karalama.
TEVCÎH	:	Rütbe, mevkî verme.
TEVEKKU'	:	Bekleme, umma, arzu etme.
TEVHÎD	:	Allah'ın birliğine inanma.
TEZVÎR	:	Yalan dolan şey, kovuculuk.
TEZYÎN	:	Süsleme.
TÎZ-KÂM	:	İsteğine çabuk ulaşan.
TÛB	:	Tuğla, kiremit.
TUGÂT	:	Âsîler, azgınla, serkeşler.
TUMTURÂK	:	Gösteri, debdebe.
TÜRÂB	:	Toprak.

— U —

UCUB	:	Kendini bir şey sanma sıfatı.
U'CÛBE	:	Pek acâip şey, şaşılacak şey.
UMÛR	:	İşler.
UNFÜVÂN	:	Gençlik, tâzelik, parlaklık.
USÂT	:	Âsîler, günahkârlar.
UZMÂ	:	Çok büyük, pek büyük.

— Ü —

ÜFTÂDE	:	Düşkün, bîçâre.
ÜŞTÜR	:	Deve.

— V —

VÂFİRE	:	Bol, çok mal.
VA'ÎD	:	İyiliğe sevk ve kötülükten uzaklaştırmak için korkutma.
VÂLÂ	:	Yüksek, yüce.

— Y —

YEG	:	Daha iyi, şâyân-ı tercîh.
YEZDÂN	:	Allah.
YÜMN	:	Uğur, bereket.

ZAYF	:	Müsâfir.
ZEBERCEDD	:	Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değerli olmayan bir süs taşı.
ZEKAN	:	Çene.
ZER	:	Altun.
ZERDÛZ		Sırma işleyici.
ZEVÂHİR	:	Dış görünüşler, görünür taraflar.
ZEVİ'L-İKTİDÂR	:	Kudret sâhibi.
ZEVRAK	:	Kayık, sandal.
ZÎB	:	Süs, zînet.
ZÎBÂ	:	Süslü, yakışıklı, güzel.
ZİHÎ	:	Ne güzel, ne hoş.
ZİKR-İ CEMÎL	:	İyi şöhret.
ZÎN	:	Eyer.
ZÎNET	:	Süs.
ZÎNET-PEZÎR	:	Zînetli.
ZÎR	:	Alt, aşağı.
ZÛR	:	Kuvvet, güç.
ZÜHRE	:	Çoban yıldızlı, zühre yıldızı.
ZÜHRE-CEBÎN	:	Yüzü zühre yıldızı gibi parlak olan.

METİNLERİN TIPKI BASIMLARI

رساله انیس الفصحا در حق مرحوم ابراهیم پاشا
نور الله قبره و رحمه الله رحمة الی یوم القیامة

الله تعالی فوق عباده • و علت عظمة کبریائه • ذهی قادر و
قاهر که کاه بر مشت خاکه مقبری آثار الطاف جمالیدن ماللذه •
اوله قدر عالامه قرار آره و ذوی الاقتدار ایلرکن او یوز رفعتده
مه سپهر کیتی سرکه معایه حسن ایلر • و کاه اظهار جلال کبریا
شوآزاد ایدوب • سایهٔ فرومایه کبی خاکه برابر ایلر ع
ذی ایزد جلاله نوکاه سخا و کرم نثر سلام ماکیانه • و صلوات
ازلاکیانه • اوله رحمت رحمانه • و حبیب یزدانه • مقدم انوارنه
و شهر فیض آثارنه ایثار • و نثار اولسونکه فرات مقدره • و
و جمال قدیم مطلقه غیرین عیننه آکمدی • و کوشهٔ چشم
التفاتله مباده و ما نه نظر صالمدی • نظم لمؤلفه

مقصودی انکله فرات مقدر ∴ عیننه آلامی بو صفا ته ∴
شول جاه که آنکله آشنا ور ∴ کونینه ایدمی التفاته ∴

Enîsü'l - füsahâ 1 b

اما بعد ایام شهور والاعوام متقلب الاحوال و مستغام تیزگام دوار گردان

اعنی دور روزگار و عبور لیل و نهار که سیر و سرعتده باد سبکپا در

و هوبادنده رفتار آتش کبی شتابان اولمشدر   بیت

برلب جوی نشین و گذر عمر ببین ∴ که این اشارت ز جهان گذران ما را بس ∴

عمر که روان اولور غن آب روان کبی ∴ هر حکمه کوردکمی کیمسه لر بو دولاب گردش

نتیجه سنده تقلب احوال کل احوال الدنیا و تجدد ایام و لیالی لکن تبدل احوال الدنیا .

اللیالی حبالی مقتضاسنجه هر آن بر واقعه ایراید . و هر دم بر نادره عظما .

بعید اولمسه کرکدر که شعبده باز چرخ گردون و بو صورت بو وارده دهر بوقلمونه

بو مادر نیلکون ده هر آن بر صورت و هر زمان بر لعبت .

کوستردر . لمؤلفه . بو چرخ ایوب که ایدندی پیر فلک مشعبدی ∴

بر کوده کوک کبی بر دم کوسترمدی سکا ثبات و بالجمله اشکال نو آیین ایام که

بر بر مقتضا و قدر ده ظاهر و بو سودمند احوال انام که شیرازه

تقدیر و ضبطی و شیرازه ساز اولوب آنک تدبیر بنا مسنده کبی

و منه و زید عاجز و قاصرلردر . بیت هر آتش که دست قضا بر

فروخت ∴ همه خاک و تدبیرها در سوخت ∴

Enîsü'l - füsahâ 2 a

حسب حال ابراهیم پاشا

کافهٔ دانا من بو عبرت کاهنه کلدرکه سایهٔ سرای فنادن آبرو باد
آرتقالا یعنی مرحوم و مغفور ابراهیم پاشانک نیست و بیدای شهرت و شوکتلری
بساط زمینه طولمش دولت نامه‌دری عزت شانلری اعجوبهٔ زمانه
و خارق عادت اوله‌رق آواز [illegible] زمانه صهان و قلیل المهلة و جوه عربی
و صدور تقدیمی عالی السوی اولدی ملؤلفه و [illegible] فلک بالکه نیسانیلیه
کیمه وفا ایتدی [illegible] بحر کرده [illegible] قلیل المهلة للفنی و قهری
و دهانک [illegible] عامهٔ انام ایچنده معلوم و مشهود اولدیغی [illegible]
زمانه و سلیمان [illegible] و جاه و دولتنه [illegible] آرزده [illegible] و عیدی
دولتنه [illegible] اولمزلری [illegible] آلری قدرتی پاشنه [illegible]
[illegible] نثر والحاصل [illegible] وتربیت [illegible]
[illegible] اقالیم سبعه [illegible] لوکینه [illegible] خدمت کردار
و [illegible] شهر یادلری خدمتنده [illegible] عباد اولوب [illegible]
[illegible] انعام [illegible]
و [illegible] اقالیم [illegible] بیت [illegible]

Enfîsü'l-füsahâ 2 b

ماوکی ملکی عالم بنم سیدی ⁂ زمانه سروردلوتی افندم سیدی

نک خداوندگار اعظم عظیم الله تعالی قدرتنه مظهر بارگاه و پایه

و مناطق عالم ترابنا یکتا علمه و اذن و بام لازمه و تقلت شکوای

خاص و عام منتهای امتنان و کندو مرتبه لری در دمع لطف و

نعمتی و در سینه حسن همتی اولمغین خصوصیت اکثر ناو لمی اعتقادی

اولوب اعقده امور سلطنت و ازمه مصالح ملکی قبضه تصرفنه

تفویض قلدی بیت لمواقفه بنم مفخر کبیر مقبول درگاه الهی

ناموس آرایی کبی مسعودی مفخر مجموع آیه نسخ وقتا کیم ما الله کمال

فضل کوهر منبع قابلیت و اقترن سعادت کوهر روشن فطرت استعداد

واستحقاق درکاه و امکن رکن اعظم و مسند رکن مسند

معظمی ایدی و بالجمله امور عزل و نصب و خصوص قبض و بسط سو علم

اکرمنوط اولمغین میر و سپاه و بنده کاه درگاه عالم پناه کذا لبا ...

مراتب و مأمور بنیاد کروه نو شکوه و غلبه ابنوه انواع آرایش

و تزیین ایله اعزاز و اجلال کوریتر و مع استقبال ایدلر دیو مدام

مقابل سنده عتبانه بکارک و بویکم آغالری و امثالهم تا ابنه لباسک

Enîsü'l-fusahâ 3 a

... سنن تماشا ایله صف صف طوردی و مقام قرمزی ایله قوتی مثال

ایدی . نظم

گلم کم یوز طوتدی اقبال دولت :: قولنده یکی ایدر قول اگر حذر ایت ::

شو دیسم خاک ز اولدن فلاقن ایت :: حجم ایدنه ندرسه گیدرلر ::

دیو دولت که عالم قوندره یوز :: یوز طوتدی جهانگیر یوزی یدر ::

تنی بدست عالم عرض ... :: بر ایشی اولم ایدرسن عوض گز ::

گلم کم و آن بخت ایله ولی زنجیدر :: بنم کبی بنجه باولادی جیلدر ::

اولدیر دولت آنی صورتنلی :: کوریب اول تعلقله تعلق ::

نقش و هر دم ... آی فلک عنواننده . اعنی میدانده ... آذر دیار

حاجات و لشکریان ممالکنده عرصه عرصات کبی مملو اولوردی . و

فرآخم ... والتفت الساق بالساق مالکن و ...

لا یوم عرصه زلزله ... ایله کرم . واقع اولا ... ملوک ممالک صاحب

آدراتی ایلکن توقع و استعمال ... اجتماع ایصال و ارسال اولن

گرلنه قدر الجبار . اول ترتیب میوه . و تزیین ایوانی . کوده کرم

میوه بسلیمانه انس و جاننه مالن ... مشابه ...

Enfsü'l-füsaha 3 b

ووحشت وهراس ودهشت نوح دلوردی . ومصالح ناتمام ایجوه
اکاه دولتک مبنالری . واعیان سلطنتک کرنارت مالیه ومرتبه وپایه
دنیا ایله نسیم بن صندلیاره . وذرّین کرسیلره وفنون ووقار ایله
قرار ایدوب ماننده دیواره قضا وقدره ومثاله حکیم ده دنکه هنرو
سخن مصالح احوال عامه ده پایه بلندلکی قدر آیا غاد الدوام کو
دولوردی . ومناصب ومراتب وتصرف وتفوق الکیمینه بر ایکینه
آلیوردی ولکنه وبرولوردی . الحق انصاف بودرکه همت بلند فلک
پیوندی فروغ فلکدنه برتر . وبذل جود وسخاسی حاتم طائی ده ازیاده
ایدی . شاه ده بلند پایه سنده نیچه لر قدره لیروب . دینه المقدر مو
همت والا سنده نیچه لر صف نعالده صاحب صدر اولدیلر . ونیچه نیچه
کیمی نیچه لر نتاج ده نیچه خورشیدان . وافتاب کرولد فلکده افلاکه
ایلنوردی . بیت لمؤلفه

همتنده مال وجاه اونا ایدی ∴ قدرنده هم همتی اعلا ایدی

تمام مکنی مائل زیب وزینت . ولاسیه بندمنده [illegible] ایدی . بومتاع نزود
بیله منجب وخوز اولوب بیرآیه ده پایه زه دنبایه ته آلدانوردی . دبو

Enfsü'l-füsaha 4 a

وبو آرایش و آرو تصوری برنسنه صنوردی لباس فاخره تمیسی

لاله برژاله کبی جو آبهر زو آبهره عرق و لجام و زین زرینی لعل و لآلی جمعه

مستغرق ایدی ممالک روحانیت ده قنبرا و مطیوب ومصفای ما و آنیلره

لذت و معیوب حتی تماه برنیة الدنیا و زینتها وعیدیکی تخنیع وافل

ایدی

نظم لمؤلفه

بو الم بو مهانه و آرغون منزل یار ∴ بو عالمی لذید عالم لذت میسر ناکه

ولق سرمده و عمر ابدده کوزیومب ∴ استبو فانیه و لی بلذه سمار منزلا

تن و الحاصل و لق و دنیاوی اله و بروکه و ترفیه و توقع متر آیین

او لدقجه بو الیه مو دنیا بله مانندة او ت عادة و صنعت ممتد آور

کثرت استغال کوسترب بنیام سود مرفوعة ولبا وقصور رفیعة

اینیه تیا و الالری سر آیات و در آسیخ البنا شود لر تکوب

طنطراق طاق دو آقن قلعه و قرآت البروج مرآب و سرآی فلک

نطاقن ایولره کبو آنده بر تزلزل ندیالر   لمؤلفه

بسیط خاکه ایلماوی بو عمر برینا بنیاد کورد سر قصر علاسن قصور نه کلیه شدآور

نثر و هو الجوهر منع ما تنذیا غ معطلة و منقش و معلاو کلشن زیبا

فانوسلری و غرفه‌لری کاشانه‌لر ترتیب ایدوب مهروآرا که مرد و دیوار دنگ زرد و

لاجوردیله دستی ماه روی زمین و نقاشانه صفا و بیان ترغیب غریب

قصد ایدوب بحر برعجیب انشا ایدی موج مواج دولت مرآتکه میانه‌لر سماده

نقاشنده قندیلر قوروب آدم برشب مرآتی نورلندیروب تابش و تابدار ده

اولوب اوله و آنلر لوکبی غیرت نهان ایلدی   بیت

فلک قصرینک سقف لاجوردی ∴ ستاره زرنشانه مسماد زردی

تزئین اولنوب آندن قصور صورت نشانده وسوق بوستان ونور

افشاننده ملک زینت پری طلعت جواهری وندیم ملکزاده و غلامان بر

پری حسن و صورتنده حوریه حسنی و طلعت بهجت قروه اشکیدی

همه سرو بالند و سیمین تن ∴ همه گلرخ و طوطی سخن نثر

ودلکشی که پاکیزه سیمای عفت و سر آینه بهجت عفت نشو و نما

بولمش قفقه شیرینه [illegible] پاکیزه لرمی [illegible] تنبلدر وز دونز

ودکمه مخفیه [illegible] ولاذ طاوس و جوب دوم

شوق و تحیر ایله نگاه وارتفاع [illegible] سره مرغوب ایدلر دیک

ع نه ماله دیمه‌ز بانیک اولدلا د آنلر که [illegible] بیم [illegible] بنگ و عود و نغمه

Enîsü'l-füsahâ 5 a

سرو ناز ایله نازنین وزیبا صبیحلر لوله سرای ... بین و بهشت

آیین برطنین و آیین تلورلرمک، و غلام تابنده اختر قمر سیمای

کمر و گلشن کبی دسته زرلر کی مقابله سنده خدمته حاضر ذکرکیفا سنه

براشارته منتظر دوردلر.   بیت مؤلفه

یا نالرینه منبرجم کرمضمش ایدی آینه‌ای، شعر نقلدی ولا غزمته بیوردلر:

نار دلدله قدح جمال و مثاله. و جولیم و لاله خرزه بیلدقی کم

سیم وزرده. و جواهر و زرده بحر و کانلک کیسه‌سینی خو ثمره سیدی.

شوله آوآ ذه جواهر که وجودی خزاین سلاطینه کیابه و نا وزره.

کمی عطای حضرت خداوندکارا اولوب. و کمی ملوک و حکام کده نهرآیا کلوب

تزیینه سنه تحفه و هدیه اولمشدی. فرایلاه والماس ده و جواهر

دنولیم فاصره بیم لتراکو زالتن رلکوکم ... شایسته بزم شاهی

و شاکهانه مجلس پادشاهی ایدی. و درمانه قریزخشانه لعل و یاقوتده.

کاسه لر و زمرد و زبرجد عبرت نمونه کوزه لر برکه غریبی و عجیبی

ایدی. بونلاره ماعدا اسباب سیم و زر و زرده مرصع و مجوهر.

[illegible] الوصف ایدی. ذلوله کاقیمته ... مرغوب والمتعه مطبوع ...

اوزآید ز شیء دکنوبدعند ولا یحصی ولا یعدلیدی واولکر اسب و
استر ثیاب سلب واشترو بیوده بره جبایدرز قطار بهادری طولیلاسی
آهوز ملکه معمزودی واولکر اغنام انعامدرز غارمجی آ ودما وردی ایکی
حسابز اولمزدی . بیت لمؤلفه

ای مالنه وصابله فخر و غرور ایلیه ۰۰ کم کاه اکرمسن اولم روز حسابه نجه

تنشونکز بو منوال ایله اوزدر فرآین محمود و مغاین ذی قصود اولوب
طوب نابخزافتاب کبی اوج سپهره وکوس کلاه رفعتی مقام مهره
ایردی . سلطان سلیمان سریر و سکندر نظیرک دستور اعظمی و سر عساکر
ملکرمی اولوب مهر کلده قبال و اعزاز و ارتفاع و امتیاز ایله موزدای
صاحب رای ما بینی تروم بله رشاه بانک و فرع عالی نولدیکم اوله قدر
قدر و شرف وزرای سلف و امرای تلهقه برینه میسر و مقدر
اولموب خالق فرخ وکاد عجیب درث بیت

کیچی دولت دیدکاری ده اومقدر ۰۰ صنما آدمیمز اوله دور و سعیله
سعادت قولنه حقدن عطادر ۰۰ لکن زور ایله مهر اعکز خطادر

بیت
کس نه تواند کرفت دامن دولت بزور ۰۰ کوشش بی فائده است وسمه بر ابروی ود

Enfsü'l-füsaha 6 a

دیو که قودرقن صباحی عشقه روزگار دگرر :. خدا نکرده اوغنوم صفحه
ای ولی روزگار دگرر زیرا درگاه دوانی و اعیان سلطنت یاننده بر
سوزی مانند نص قاطع و مثال یرلیغ ساطع و لم الازم الاتباعه
هر کس فرمانبر و تابع ایدی . بو وجهله بقول حضرت شاه و معرب
ودکان ظل اللهی اولمغه نفاذ و عز لیله غرضنده فارغ و آسوده
اولوب و زر آولمرکه حد آرزده مؤانسنا یوزینه ار آمرت و اقتبال
کوستروب اکثر خصوصا تحقیق حالی بیان و مصدوقه مقالی عیان
ایتمکه نوقفن ایدو آه اریه مزلودی . بیت

بسکه شاه نقشبندک لطفنه نظری دوشه :. عیب یوز غزل او لوریلای فظاسی صوآیته
کم اوله یجوه محک علتینی فاش ایده :. چوه آینه خالص بیله بالینه ذر رکابته

نثر و اوله که مناصب عالیه و مراتب عالیه ور و لا تکلیف آلوده دیو
دهرینه مقصود ایدنسه فذ آنه عام خیر منتها ترمه ون ذاقاه فاغ کرم
عطای ندمنح تلوردی . سلطان کریم الخلق و مالک فضایل نشاط و
زینتده . مقتضای طبعنه مانع اولمزدی . ومکارم اخلاق فراوان
موجبنه بو سوزه اینانی قلمزدی . سابقه ده یحدم شهریار و بزیم نکته گذار .

Enîsü'l-füsaha 6 b

مجلس حضرت خداوندكارده اولمغين غضب وتعب وقهر ما بينده ايدوب

دمعاف اولمسين ايكليوب تقلب احوالي شاهده فلك وبا نوى دهره ذيود

وتزويرينه مايل اولوب الايق تكلم باربعة اشياء شمس الشتاء وخلق

الاعداء وضحك ملاطفة الامراء وتزهد النساء نوقولده بحفي ايدي

دهر آدود لوفاكرو فيلاه وكبر وضلال وضلال فيحا الله نيم ماه وساله شوده

به سودي دنيه كام ناموجودي معصوم قوم آدن ومطلوب فوآده

ابرامشدي بومرام ناغايه ده غرور وكام نافرجام نهايده سرور

اولوب اوله مام سرور وغرور يله سستلكده وباعث فوز العلمه نور

يرستلكده كذره بلمزدي كه كمين كاه قدرده ناموقضا ده وكوز لكم

ناظر وملااوله مل قفاسنده بر اشارته منتظر وزناكاه جناب

جبارده ومانب فاور وقهارده آية ادعوني الدنيا تكن نوازسي كوشني

ايدوب افكار واشغال واحوال دنيايي كليا فراموش ايتدي .

نه بوقدر قوت قاهره ايله قضاي مبرمي رد وته بوكم هزاري وآفره

ايله اجلي دفع ايده بلدي . بوقدر كرفتار بند علايق ايكن آنيده

قطع پيوند علايق ايدوب اوله طمطراق سوي ومايده ولوا ده .

Enfsü'l-füsaha 7 a

وقدی وسر آینده یکا بر کره نظر اتمدی . بیت لمؤلفه

یار چو عابد کبی بر ایکی کوه بوزینه کوزلرم . دیمش فتنه سینه کوکلم دیدم صفت نه دیرکز .

پس بو نکا کی عالم زمانه شرح نوالنوایه ورفعت واعتبار دیرایه .

زمانه کوزلر کبی بر پاشایه دخی بو خوندره کو باکر تاره عاشق

بولوب اساس سن اولدی لاجرم سپهر مینا فام آیینه کوه نیم اشکاله

صورت کونا کون نله پر صورت دخی کوستردی وطولاب نه کردن کبی

کردش کرده کمی قالدردی وکیمی اندردی کوه کبی اکلهدی و

هر دم بر حال مقرر در که نه احوال عالمده بر حال اوزره بر قرار در

ونه عالم ودنیا بر زمانده کیشی به یار اولور بیت بیک ساعت بیک

لحظه بیک دم . هر بیری کوه میسر احوال عالم ده هر کمالک بر زوال

مقرر وهر دولتک انتقالی مقرر در بیت هر که آمد بجهان اهل فنا

خواهد بود . آنکه پاینده وباقیست خدا خواهد بود نظم لمؤلفه

بو دور دوار ایتدوکه طولاب افلاکی . کم رفعت کیم منزل تلود قالکی .

کیمی قالدورد کوکه بهوا آید . بهوا اوه کیمی اندورد ترابه .

نه عزت اهل عزته مقرر در . نه ذلت اهل ذلته مقرر در .

Enîsü'l-füsaha 7 b

قرار ایتمز انکله چرخ بردم ∴ که قبولدن اولمیه احوال عالم ∴

بو دولابکه وار بویله شتابی ∴ تا ابد کر اولمز انقلابی ∴

قبوله اعتماد ایتمه قبوله ∴ که اولور بر آدن عکس بر نزوله ∴

نیجه اهل دولت و صاحب سعادت اولدیلر که بن علمه مالک و بر طریقه سالک

اولدم که تمکنلری آسیب زواله و عاقبت انتقاله اولمیه بو خصوص دولت

دنیا دیدکلری مدرجه کونلک مسافر و تماشاگاه عدالتدکاری نقش

علی الماء کبی قرین. با فرزانه دیدوک هر وجهله تا بو ور نظم ایله

بو مرحله ده رهروکیمی بینه آلوده ∴ کشتی کسب لذتدن که تمالله قالوده ∴

بوس آغوش و عیش و نوش صفا ∴ هب قرینه فنا هوا و هبا ∴

دولت ایکی دور دیشه فکر ایتمه ∴ لطف و احسان ایله عدا ورتمه ∴

یادگار اوله ایسته ایکی ∴ بو که دهر دائما یتشمز آنه که ∴

دولت اوله دولتی کوبین ∴ نه کوزلدر سعادت وارین ∴

لطف و خوی کبی چو دنیانک غم ∴ نه بر آدمه تسبیحی ایلر ∴

غم و شادی کبی بلورغم عیش ∴ بر نجه کیدرکه ایلمز عیش ∴

خنش عارف اولدرکه کنج فراغتده کنج قناعتله وجودی موجود

Enfsü'l-füsaha 8 a

لیکن فنا بوله. نولا که پایم کیبی مرآتم مهوا و آیدنوسی مرآة وفرج و

کملو سنی اولوب شهواته هایم کیبی بولدیلر. آخر وفا نیسکن نوبتی یتدی

متول متلهدرتیرین مکس سقاتی کیبی فرینه وکرقا د وارسیز آزلوله. الیوم

والمؤمنون اعلا رکه لوله حالم بالله. بومنزلگاه تلوب یوما نعما مضرت یهدر

ضیف دکلرکبی مسافر او مقدره حاله. تدرتهار وضیاع الربیع فی الحقیقه

بهتون خاکرده ضروع تبحیه مکه عیانه مشرق اوله. ع

زهی مست غبار روع عمر باد صرصر هستی نرش نه آلکه بو کمه برو تسویدن

عین مرقوم و بو نکته اوصاف و مدحی و یا قومی همتی آکا آیشی دینلم

قدم و قدرتی مرآه اوله و یا ملکتی دنیا یده وارسانه موال و نعمتی

عوالم و علایق عدایدور. مشار الیه الهی نعمات رحمتی وفیره

مغفرتی ندیو و لعیدکورله. حاشا بو نه سبب و لق عطا ایده

الهی

آنزه بو سبب رحمت ابد آن ایلسه لطف و ه بعید اولمی. اواخر

بهوه کبرونه دار او علاء اقوام. غایت لرزا ایده یرتی هر کلم نومید

بو جمله بوهم لغزی و برقیو مولیدره. نوسی رحمت اوم لر اکرشق و سعیر

توعصات و طغانه کالالطفنده. ننادرحمت ایدیسه هر کل بدیو و بعید

Enfîsü'l-füsaha 8 b

نقاب دخی حقدر ماسیدی قطع ایدمیه . حال الخصوص که اوله انلر آکا گویه

کلری عبادتنه حبشی بهاء ویلین . بها نه تا که سیدی اوله غنی و دبیر و تحمیل

ذنبی اعتذار اولدرکه بو عبادتک فضیحی . و استعارات ملیحکی ایراد ایده

ایجادینه القاء ایدر آنی و مطلوب غه القوام . یا ایشانا علی انزلنا بیانه

وقدر دیلقی . دنیا و محمد تذویرکیم سایه سعادت نسا کیلدیکا مرحوم

و نه بو زبر شخص نامیز ایکن تشریف و عزیز . و بر عبد مملوک ایکن نظیر ملوک

اولدی لموافقه تا که معنی لطف ایکنیر ذرا ایدر . بر کز نظر ایدرسه

شه کیمیا نظر ناشی و بروفق اولی یا نیال ماله و منال اولوب و سایله

درهم و دینارلر دینار و آرزکندو به سکه آدوکا مال العیار دیدکس

تولدوی بنده اترنه بدرافتد آنلو لنلری کم مقدار نعم ایله ارباب

نحو عزور نیلدونصیحت ودرکیم جنا ذلیله بو قدر قدرت و نفاعت موسر مایه

استطاعت ایلنمو آدنیا من ما الدی و بو کثیر و قلیلده اکرنه فالدی

کراول متاع باب باذن عقبا و اخری اوله مراد آن دنیا و اسباب

اموال دنعا بو مرتبه ده کمکیه میسر اولمه مقصود حوکل حر

فاعتبروا یا اولی الالباب ذخو کلیم عقل انذوی للاکفا زمانکیم کمن

Enfsü'l-füsaha 9 a

نمالکز عفو حضرت خدانک مغفرت ایسه اوده بو خصوصده دخی بر حکایه
بنجه اشارات آیات معتبره و آثار نصوصها یعنی اننا ابا ابن روز کارده ایکی
صغاد وکباده برمی تنبها مایل درهم ودینار وبنده دوسیایی عزیز
اولمشا ودرکه بیک فضل وهنوره وبیک یتیم بر بحیره کم عیادی املاک بر
داسنده مقدار آدی ودهر ودهر یلکه یکرکور دلزه صریح علم وعبرت ومجموعه
فضل وملکه شود کم لدنوده کم و کمال سبب زمانه خلقنک اولدری یاننه
فضل وکماله بکی لذت وعجب ولباس ومال ومنال نشر تجملات مباه
بدمه عایشه خریفنه لر وتزیینات عروس ومهر آشفته لرده
نقیه ما مبرلة وغنیها سالار آنه منعم ومنعم مهر دی بهوا آیولنده وآمن
دیبا ه ایدورب شول بیک بیلان ه کبی مراد ارنفسانیه ء جوبانه
اولمشار وزنجبیل بود کره ونوباری کیسه مفلسانه کبی نقود معاد حزه
خالا وتمیکن اکثر ناس النا س موالدناس ویبت بیرونازه ثیاب
سیمین ایلدیلر کاسنه قلب انسانه انسانه لجنده آدمیت وتوشیح فهم
ایلدیلر وشول ناسخ ودیباه واطلس وکمخا که زیور موثثانه وزینت
زینده مختفیا بدری انکله کندولره افضلیت زعم ایلدیلر علی الخصوص

Enfsü'l-füsaha 9 b

شول ادستنه وشغره وكليدوكه برشغره اما آنده ولداد آنده • ورانواع وشهاه •

كمتدر آرد عاليه ده برجه سى • ونه حسب ونسب ايله شهنامه سى ورآردر •

نظم للمؤلفه

شول كونله جامه لرى بينه كوزنار كليسه • وآرمه مقدارى قرغيرسن الا كليسه

بايكار آغالر كيسه لحل بوم سوزمز • نا حالا وترسه لر انفق لر كليسنه

نتره عادف اوودكه • عزت نفاق اسيرلرنه • وذمتكن شهرتنه بلدرونس

بزيلوب انتباع ايدرنه غذاء افتيا دى نفس اولنده لنفونه بين بوقتره

بهر نفس وهو آيلي الفقارنه لطافت ومنا بعت ورده نفس بدالفاقه

يارب سن الفاق ويره نظم للمؤلفه ايضا

الهي نفس اللذه يا عالم • ضعيفم عاجزم بيچاره فالم

ضعيفم غالب اغر نفس دنيه • بنى بركافرك الندن بو به

ديم اولمزانتقيم بيك ليكما بى • بركره اغيدم بن بركوه آبى

نوله يارب سيه روسيم نجابت • يتر آخر اعكه برقطره رحمت

نيزآيا بنى عشق ايله بيلديت • دفاكه اودنده حيشه برمور آرد انى

بزى نفز وفنا الهلنده ايله • جهانه سوء الرابله قوميو يله

Enfsü'l-füsaha 10 a

جهانه سوز اثری چون بوقدر بوکادر ∴ سنک شکوه کزه کلیه صبا ورده ∴

بزه عشقک کوره عشقک کیدرما ∴ معاذ الله کوکلم مال ودنیا ∴

کدمنت کیمه اقبال ودولت ∴ الجنی قولوکه فرما عنایت ∴

قدرلیا قیلدر قیالم مال ایلم ∴ بونور آنینی افغال ایله ∴

لعانکم قومکه بوتسح جاذ ∴ آیدم اولیجک لعانذه آکذ ∴

ویدوب بونا میانه خطه عنوه ∴ لدنوبا لریز الوله کافاه ∴

جناب رحمت دلک ایت الهی ∴ بزه توفیق بحول الله الهی

∴ فقما ایلدی اجملکدن جونده ایلر

∴ یلیغو اولنلاکه مطلونده ایلر ∴

م

آ

Enîsü'l - füsahâ 10 b

Evsâf-ı İbrahim Paşa 1 a

تا ایلیه بریره تخت بوم و کشوره • بلدیغنی سایه سی ایللره هماکبی بز :.

دیوبدیکم کورزسه اولمشدر :. اوله همایونه تونن بو می :.

جهان فایده ده کرینک دنیام تا قیامته مرام و متمنی کاری بزله و

لدم • والطاف و کرم ورتیم ایدی   مثنوی

بو جهانه دیو دوکینی بیت اکور :. آدم اولور جهانه آوتی فالور :

آدم اولمزسه اکنی اولوکلر :. وای اکه اعنته ایلیوب سوکلور :

ایو دیلو کیلر یاد ایدرلر :. بر آدمزده قچون زیاده ایدرلر :

:. یاد و آدمی وعیش ایلوکه ایودز :

کاملکله وجودی ایجاوبه قللوب :. سن و آدمی آکیلو کورکم ادا ولورایدی واور

نه اوله بر عنایت نظر و نهایت عنایت ایدی که یمن همت و حسن عنایت ایله نیجه

فقیر فید قدر صف نعالدن صاحب صدور و مقیمی و لادة رتبة اهلدن

اعتذاره • ونج افنلدء بلنیر و درستیکبی پرتوم حر عنایتله فالدره

انزلالکه ایلمشدر بیت تبینعوری ترلئی جوهرایدن :.

سکز ماده آمد لعل و کوهر ایده • نیکه که اوله من قدرکه شرف

تخییله نامی معروف لزا زبانی تا بفرق بحر الطاف و دریای احسانه

رافع •

Evsâf-ı İbrâhim Paşa 1 b

مستغرق اولمشلر ایدی • و فقیر دخی کوردی ارباب هنر صنعتلری و معرفت مقدار
ایدن کمالیکه مالی ویرمه یه همت ایدوب اونلری روی مکرمت مقامنده تقدیم ویکد
دخی ویره یله رتبه و ولایت آنلره ارزانی منصب اولمشلردر بیت
هر نه هنر آدمی ویرنکه آیدی مایه جانه نظر • کوردی بی آنکله عالیهمان نغز
و وظائفه تکن قدر و مرتبه ایکی فرقه ذمانته • و ارباب فضل
هنرکه رعایت و رغبت ایکی مبارک ... ایدی مرادفا نمازی
زماننده اوله نایبکه کلی دمیره شعرا نسلا فانی عنماینه تکرار و هما فرزانه
توآری ای کی منظوم و اکر منثور یازدلردی فی آن دعای دولت سال
سالیانه لره آلورلردی • و قصاید و رسایل ایله تحفا • عالمیانه کاغذ
ایدوب عطایا سنده بی بهره اولورلر ایدی • مرحوم و مغفور اهل
هنر ارتبه کوروب اول مقام کریمه و هر آنچه ایدکلرینه زمره مذکوره
نک ترجیحات و ... کلیا قطع اولدی • و ارباب شعر و انشانک قدر و
رغبتی رفع اولوب لحن بیتلری بوزلدی • دهی اهل هنرلرکا
هم آنلر بیخی فهم کریم الناه • و تدریس ذلکه عنه علی بیت
کلیه اکه کوره بوی سنوانه ... آهی ارباب فنک

Evsâf-ı İbrahim Paşa 2 a

بوزمره یه محبتی ومکارم اولادعلک سبب علتی مو ایدیکنه کندو وآمن بو

فنازه بکلوب منذوفرمن ودکا ایلنز طبعی بلغز ایدیکی تقدم قوتنه مالک علی ابو

نظم سالکن ایدی • قبله ارباب نظره نو بیتی موضوع بردیوان مکرر عقبه اثر

قضا و قدره دور بیتسنا و قومدن تحرم لیرو قرمان وقنود تحصین

عشق یولنده زنه میدانلی پروانه لرنه تمت

Evsâf-ı İbrâhim Paşa 2 b